

servisno učenje

u umjetnosti

Catibiela, Alejandra

Solidarity Service-learning in Arts / Alejandra Catibiela; María Nieves Tapia;

Pablo Daniel Bujan Matas; literary editor Elena Massat; illustrated by Maria Ana Bujan.

- 1st ed. - City of Buenos Aires: CLAYSS, 2018.

Digital book, PDF

Digital file: download and online ISBN 978-987-4487-01-8

1. Educational contribution. 2. Learning. 3. Social Service.

I. Tapia, María Nieves II. Bujan Matas, Pablo Daniel III. Massat, Elena, Lit. ed

IV. Bujan, Maria Ana, illus. V. Title. CDD 371.1

CLAYSS

Solidarity Service-learning in Arts

Buenos Aires, March 2019

Editorial coordination: CLAYSS

Latin American Center for Learning and Solidarity Service A non-profit civil organization (Res. IGJ 00127003) www.clayss.org

Authors

Prof. Alejandra Catibiela

Image and sound design. Pablo Daniel Buján Matas

Prof. María Nieves Tapia

LATINOAMERIČKI CENTAR ZA SERVISNO UČENJE I SOLIDARNOST (CLAYSS)

Udruženje civilnog društva iz Buenos Ajresa u Argentini

„Naučiti služiti, služiti da bi naučio“

CLAYSS je osnovan da pomogne i služi učenicima, nastavnicima, obrazovnim ustanovama i udruženjima civilnog društva koji provode ili žele da provode obrazovne projekte temeljene na servisu (usluzi) u zajednici ili drukčije rečeno projekte servisnog učenja (učenja angažiranjem u zajednici).

Ovi projekti omogućuju djeci i mladima primjenjivanje onog što su naučili servisirajući uočenu potrebu u svojoj zajednici. U isto vrijeme, sudjelovanje u servisnim aktivnostima temeljenim na stvarnim potrebama omogućit će im stvaranje novih znanja, novih pogleda na svijet, te razvijanje životnih vještina i aktivno sudjelovanje u društvu.

Ova inovativna pedagogija, koja se posljednjih godina širi po cijelom svijetu, također doprinosi poboljšanju kvalitete obrazovanja i razvoja lokalnih zajednica.

Sadržaj

Opis projekta „Servisno učenje u umjetnosti / učenje angažiranjem u zajednici“ u 16 osnovnih škola u Bosni i Hercegovini	5
Program „Servisno učenje u umjetnosti“	9
Poglavlje 1. Pedagogija servisnog učenja	11
1. Šta je „servisno učenje“?	11
1.1. Definicija	11
1.2. „Kvadranti“ servisnog učenja	12
1.3. Prijelaz od raznih obrazovnih praksi ka servisnom učenju	15
1.4. „Ciklus“ servisnog učenja	17
1.5. Karakteristična obilježja servisnog učenja	17
1.6. Važnost uloge učenika	18
1.7. Povezanost između znanja i servisa u zajednici	19
1.8. Kriterij kvalitete	20
Poglavlje 2. Servisno učenje u umjetnosti	22
2.1. Praksa umjetnosti i servisa u zajednici	23
2.2. Projekti servisnog učenja u umjetnosti	24
Poglavlje 3. Kako razviti projekt servisnog učenja u umjetnosti	28
3.1. Koraci	28
3.2. Unakrsni procesi	37
Poglavlje 4. Alati i resursi	42
4.1. Digitalni resursi	42
4.2. Postupak bilježenja, sistematizacije i prenošenja iskustava projekta servisnog učenja	48
4.3. Kako poboljšati prezentaciju našeg iskustva	49
Bibliografija i internetske stranice	50

Opis projekta „Servisno učenje u umjetnosti / učenje angažiranjem u zajednici“ u 16 osnovnih škola u Bosni i Hercegovini

Projekt se provodi u osam osnovnih škola na području Novog Travnika, Jajca, Viteza i Mostara tokom 2019. godine i osam osnovnih škola na području Bugojna, Kiseljaka, Travnika i Mostara tokom 2020. godine.

Projektom je predviđeno provođenje sljedećih aktivnosti:

1. Predstavljanje metodologije „Servisno učenje / učenje angažiranjem u zajednici“ predstavnicima nadležnog Ministarstva i osnovnih škola, te zainteresiranim predstavnicima lokalne zajednice,
2. Prilagodba priručnika o servisnom učenju za upotrebu u školi,
3. Obuka za odabrane nastavnike osnovnih škola o metodologiji servisnog učenja i pripremi projekta servisnog učenja u umjetnosti,
4. Osmišljavanje, priprema i razvijanje projekata servisnog učenja u umjetnosti u osnovnim školama,
5. Provođenje osmišljenih projekata servisnog učenja u umjetnosti,
6. Završna radionica predstavljanje rezultata „Naučene lekcije i primjeri dobre prakse“,
7. Procjena utjecaja projekta.

Metodologija „Servisno učenje / učenje angažiranjem u zajednici“ je nova i relativno nepoznata većini škola u Bosni i Hercegovini. Pet članova *Genesis projecta* završili su šestomjesečnu obuku o metodologiji servisnog učenja, obuku o razvijanju projekata servisnog učenja, kao i višednevnu interaktivnu obuku za instruktore servisnog učenja. Obuke su vršene u Centru za servisno učenje Latinske Amerike u Buenos Airesu u Argentini, koji je vodeći svjetski centar za metodologiju servisnog učenja i ujedno izvorište servisnog učenja / učenja angažiranjem u zajednici. Cilj projekta je uvesti metodologiju „servisnog učenja / učenja angažiranjem u zajednici“ u odabrane osnovne škole kako bismo im pružili alat koji će biti dovoljno privlačan da pomogne da se škole i učenici angažiraju u svojim zajednicama, da rade projekte u svojim zajednicama i na taj način zadovolje uočenu potrebu u svom okruženju. Također, cilj je da učenici i nastavnici rade zajedno sa predstavnicima svoje zajednice na poboljšavanju i stvaranju pozitivnijeg okruženja za sve. Servisno učenje temeljeno je na iskustvenom obrazovanju – učenju kroz rad (djelovanje, aktivnost).

Servisno učenje razlikuje se od „čistog“ iskustvenog učenja na dva osnovna načina:

- 1) Cilj servisnog učenja je usmjeravati učenike u praktično djelovanje kojem je primarna motivacija zadovoljavanje uočene potrebe u svojoj zajednici i
- 2) Učenje se odvija na dva načina— učenici sudjeluju u iskustvu, ali i razmišljaju o onome što se desilo tokom iskustva kao rezultat djelovanja.

Osnovne karakteristike servisnog učenja:

1. Zadovoljavanje uočene potrebe u vlastitoj lokalnoj zajednici,
2. Aktivno sudjelovanje i djelovanje učenika u svim fazama projekta,
3. Uvezivanje djelovanja u zajednici sa kurikulumom.

Provedene aktivnosti osigurat će da obrazovanje podupire bolju socijalnu koheziju i da izravni korisnici projekta i lokalna zajednica ostvare zajedničke ciljeve u smislu izgradnje boljih uvjeta života u svojim zajednicama.

Ciljevi projekta:

- doprinijeti stvaranju pozitivnog životnog okruženja na nivou škole i lokalne zajednice kroz umjetnost,
- osnaživanje ljudskih i institucionalnih kapaciteta za pripremu, upravljanje i praćenje aktivnosti u svom okruženju putem metodologije servisnog učenja,
- osnaživanje sprege osnovna škola – lokalna zajednica kroz zadovoljavanje uočenih potreba na nivou zajednice.

Servisno učenje u umjetnosti

Program „Servisno učenje u umjetnosti”

U posljednjih 18 godina Argentina je doživjela ekspanziju umjetničkog obrazovanja. To se najbolje vidi u većoj prisutnosti likovnih predmeta u obaveznom obrazovanju, te definiranju znanja koja će se razvijati na cijelom nacionalnom prostoru, naročito u srednjoškolskom obrazovanju. U istom periodu CLAYSS je usko surađivao s obrazovnim ustanovama različitih obrazovnih nivoa koje razvijaju projekte servisnog učenja temeljene na umjetnosti ili na bilo kojem od predmeta umjetnosti, a kod kojih je uočen pozitivan društveni utjecaj koji pružaju zajednicama u kojima žive.

Posljednjih godina, i Argentina i Latinska Amerika svjedočile su razvoju velikog broja obrazovnih programa koji povezuju umjetnost sa razvojem lokalne zajednice. U ovom kontekstu, brojna iskustva projekata servisnog učenja u umjetnosti razvijenih u Argentini predstavljaju bogatu sintezu društvenih i pedagoških inovacija koje mogu koristiti i drugi u različitim modalitetima.

Posebnu kvalitetu ovakvim projektima daje činjenica da su to projekti koji se usredotočuju ne samo na institucionalizaciju prakse servisnog učenja nego na povezivanje pedagogije servisnog učenja i same umjetnosti kako bi se omogućio razvoj novih načina podučavanja učenika i kako bi se ostvario utjecaj na lokalne zajednice putem umjetničkog izražaja.

Programi servisnog učenja u umjetnosti imaju za cilj:

- Promoviranje prakse servisnog učenja kao alata za integriranje utjecaja koje umjetnost može imati na lokalnu zajednicu,
- Korištenje servisnog učenja kao inovativnog pedagoškog pristupa za širenje umjetnosti i kulture u lokalnim zajednicama,
- Promoviranje učeničkih inicijativa u umjetnosti,
- Stvaranje lokalnih kapaciteta, razvijanje kritične mase zainteresirane za temu i omogućavanje interakcije i razmjene koji vode prema cilju promoviranja servisnog učenja kao alata za inovacije u umjetničkom obrazovanju u formalnom obrazovnom okruženju.

Glavne osobine servisnog učenja u umjetnosti:

- Prožima sve nivoe obrazovanja (predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko, univerzitetsko i neformalno obrazovanje), u različitim okruženjima i oblicima,
- Usredotočuje se na područje znanja koje je dio općeg obrazovanja u obaveznom obrazovanju i posebnog obrazovanja u ustanovama specijaliziranim za umjetničko obrazovanje,
- Uključuje raznolikost tradicionalnih disciplina (vizualna umjetnost, muzika, pozorište i ples), ali i novih umjetničkih disciplina (multimedija, audiovizualna umjetnost, dizajn itd.) i posebnosti unutar svake od njih.

S tim u vezi, ovaj priručnik je namijenjen učenicima, učiteljima, nastavnicima i svima drugima iz obrazovnog sektora koji žele razvijati i provoditi obrazovne projekte servisnog učenja temeljene na umjetnosti, koji će uključivati lokalnu zajednicu i imati utjecaj na lokalnu zajednicu, koji će podučavati učenike civilnom obrazovanju, koji će biti temeljeni na kurikulumu i koji će unaprijediti kvalitetu života u lokalnoj zajednici.

Priručnik predstavlja pedagoške osnove servisnog učenja i govori o umjetničkom obrazovanju da bi se razumio način kako ih najbolje povezati sa uslugom u zajednici. Bavi se projektnim fazama servisnog učenja u umjetnosti i predstavlja neke alate za njegov razvoj.

Pedagogija servisnog učenja

1. Šta je „servisno učenje“?

Postoje vrtići u kojima dječaci i djevojčice crtaju, slikaju, izrađuju predmete, uče koncepte o plastičnoj boji i tehnikama tako što su u kontaktu s **vizualnom umjetnošću**, a u drugim slučajevima, djeluju i zajedno sa različitim institucijama u zajednici, oslikavajući zidove ili neke druge površi, uz potporu svojih nastavnika i roditelja.

U osnovnim školama učenici proučavaju sadržaje **historije** koji su uključeni u kurikulume, a potom ih ocjenjuju kako bi dobili ocjenu; istražuju o historiji svoga mjesta i/ili kraja, pronalaze dokumenta i predmete koji svjedoče o toj prošlosti, prave izložbe, stvaraju male muzeje gdje oni ne postoje, prave turističke obilaske historijskih građevina i mjesta, a sve u cilju jačanja vlastitog identiteta i zaštite kulturne baštine.

Tu su i srednje škole koje provode terenske ili istraživačke projekte o nastavnim jedinicama iz **fizike** (primjerice svjetlo), koji u ta istraživanja uključuju i partnere iz lokalne zajednice u cilju rješavanja problema svjetlosnog onečišćenja u lokalnoj zajednici.

U ovim i sličnim iskustvima učenici uvezuju učenje u školi i servis u zajednici, te primjenjuju znanje stečeno tokom školovanja prilikom zadovoljavanja stvarnih potreba svoje lokalne zajednice.

Servis u zajednici temeljen na stvarnoj potrebi omogućuje učenicima učenje onoga što nije sadržano u knjigama i razvijanje vještina potrebnih za život, rad, skladan suživot i izgradnju civilnog društva.

Mnogo je iskustava koja pokazuju mogućnost povezivanja kvalitetnog učenja proizišlog iz kurikuluma u području umjetnosti sa učenim potrebama u lokalnoj zajednici.

1.1. Definicija

*Korištenje metoda kao što su oblikovanje i ocrtavanje za izradu keramičkih predmeta
je učenje.*

*Održavanje prodajnih izložbi učeničkih radova za prikupljanje sredstava za dobrotvorne pothvate
je servis (usluga).*

*Primijeniti stečeno znanje o izradi keramičkih predmeta u centre kulture
radi pružanja obuke za djecu i odrasle u zajednici
je servisno učenje.*

Da bismo se dogovorili o definiciji servisnog učenja, uzet ćemo u obzir tri karakteristike koje se smatraju ključnima:

- Servis (usluga) u zajednici namijenjen ispunjavanju stvarnih i iskrenih potreba u zajednici.
- Aktivnost u kojoj učenici imaju aktivnu ulogu od planiranja projekta do procjene uspješnosti projekta.
- Aktivnost koja je usko povezana sa kurikulumom.

Servis (usluga) u zajednici namijenjen ispunjavanju stvarnih i iskrenih potreba u zajednici podrazumijeva djelotvornu suradnju u cilju rješavanja konkretnih izazova u zajednici, uz uvezivanje učenja sa aktivnostima u lokalnoj zajednici.

Sudjelovanje učenika postiže se aktivnim pristupom učenju u kojem su učenici (više od nastavnika) uključeni u planiranje, razvoj i procjenu projekta. Ako učenici nisu uključeni u dovoljnoj mjeri u aktivnosti projekta, utjecaj učenja je puno manji.

Ključno je usko povezivanje servisa u zajednici sa kurikulumom. Aktivnosti servisa u zajednici je potrebno planirati tako da budu usko povezane sa sadržajem učenja i istraživanja u kurikulumu. Ovdje je uloga nastavnika veoma bitna jer je potrebno pronaći obrazovne sadržaje (nastavne jedinice) koje će učenici savladavati pripremajući i izvršavajući servisne aktivnosti u zajednici.

Servisno učenje temeljeno je na pretpostavci da učenici vrše servis u zajednici uz aktivno savladavanje nastavnih jedinica. Ovo je inovativan način učenja sadržaja iz svih nastavnih predmeta koji razvija sposobnosti i vještine učenika i mijenja njihove stavove, te na taj način preobražava lokalnu zajednicu.

Ukratko, projekti servisnog učenja (usp. ME 2007):

- Poboljšavaju kvalitetu obrazovanja, jer rješavajući konkretan problem učenici uče više nego što bi naučili sjedenjem u klupi i slušanjem nastavnika, a znanja, sposobnosti i vještine kojih nema u knjigama stječu se konkretnim djelovanjem u lokalnoj zajednici,
- Obrazuju učenike o budućem aktivnom sudjelovanju u civilnom društvu, jer učenici aktivno sudjeluju u svim fazama servisnog učenja,
- To su inkluzivne prakse jer podstiču uključenost čak i onih koji imaju manji nivo sposobnosti i vještina i/ili pripadaju ranjivim skupinama i doprinose preovladavanju pasivnosti mladih u civilnom društvu zbog aktivnog i uspješnog sudjelovanja u lokalnim razvojnim projektima,
- Doprinosu umrežavanju obrazovnih ustanova i udruženja civilnog društva, što olakšava nastavni zadatak i omogućuje rješavanje zajedničkih problema u lokalnoj zajednici.

1.2. „Kvadranti“ servisnog učenja

U strogom smislu nije uvijek lako razlikovati praksu servisnog učenja od ostalih intervencija i aktivnosti u zajednici koje se provode u obrazovnom okruženju.

Najčešće su školske aktivnosti više dobronamjerne nego što se smišljeno i kritički planiraju. U najboljoj namjeri obrazovna ustanova može razviti jednostavne oblike aktivizma koji oslobađaju našu savjest, ali ne vrše promjenu ili preobražaj stvarnosti u zajednici. Primjerice: tipične „kampanje“ za prikupljanje hrane, odjeće ili školskog pribora potrebne su za ublažavanje hitnih potreba djece ili odraslih, ali one nemaju uvijek utjecaj na svijest učenika o ispunjenju svih njihovih potreba i, naravno, one ne rješavaju osnovne društvene probleme. Stoga je važno zapitati se šta smo naučili iz ovakvih aktivnosti.

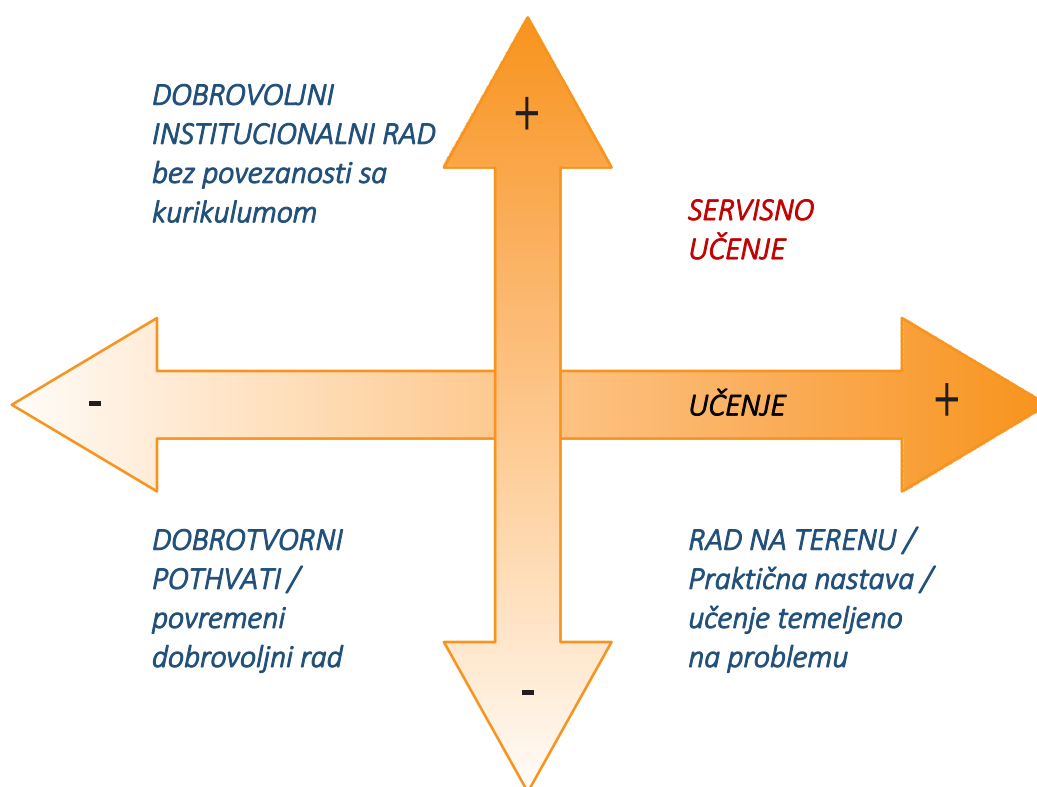
Aktivnost koja je istodobno i obrazovna i vrši promjenu u zajednici zahtijeva da učenici razmišljaju o stvarnoj praksi i stvarnom okruženju, te da su na kraju svjesni svega naučenoga i doživljenoga.

Ponuditi stvarne i djelotvorne usluge zahtijeva znanje o lokalnoj zajednici, znanja iz različitih školskih predmeta, razvijanje komunikacijskih vještina, te razmišljanje o vlastitim stavovima.

Kako bi se utvrdio pristup koji povezuje servis u zajednici sa kurikulumom, bilo bi korisno razmotriti „kvadrant“ servisnog učenja, alat koji je izvorno razvio Univerzitet Stanford iz SAD-a, a koji je ovdje predstavljen prilagođen argentinskom iskustvu u provođenju projekata servisnog učenja.

Okomita osa (Slika 1) odnosi se na višu ili nižu kvalitetu servisa (usluge) pružene zajednici, a vodoravna osa pokazuje veću ili manju integraciju nastavnih sadržaja u uslugu koja se nudi zajednici.

Prema tim osama definirani su „kvadranti“ servisnog učenja i moguće je razlikovati četiri vrste obrazovnih iskustava u zajednici:

Slika 1: Kvadranti servisnog učenja (Tapia 2006: 26)

Kvadrant 1 – Rad na terenu / Praktična nastava / Učenje temeljeno na problemu:

Kvadrant 1 grupira prakse i istraživanja kojima su učenici angažirani u svojoj zajednici, ali to smatraju samo predmetom izučavanja; oni primjenjuju i razvijaju znanja i vještine u stvarnom okruženju koji su usredotočeni na razumijevanje stvarnosti lokalne zajednice, ali ne namjeravaju vršiti promjenu ili preobražaj stvarnosti u zajednici niti razvijati veze sa partnerima unutar zajednice. Učenici su glavni

korisnici projekta, a naglasak je na stjecanju znanja, dok je kontakt sa zajednicom posredan. Mnoge srednje škole u Argentini provode aktivnosti na dizajniranju saobraćajnih znakova i signala kao načina da se bave proizvodnjom vizualnih informacija u svakodnevnom životu, ponekad se upuštajući u analizu potreba okruženja. Da bi ovakva aktivnost postala servisno učenje trebalo bi uključiti svrhu i razvijati aktivnosti u tom smislu, primjerice u spomenutom slučaju povezivanjem sa udruženjem iz zajednice, utvrđivanje potrebe u smislu signalizacije i podnošenja prijedloga signala koji poboljšavaju sigurnosne uvjete u saobraćaju.

Kvadrant 2 – Dobrotvorni pothvati / Povremeni dobrovoljni rad:

Kvadrant 2 uključuje povremene aktivnosti koje se organiziraju sporadično i definirane su dobrotvornom namjerom i samo su malo i/ili nimalo povezane sa kurikulumom i formalnim učenjem. Primjerice: prodajne izložbe učeničkih radova ili dobrotvorne priredbe. Ovo su povremene inicijative i razvijene su da zadovolje posebne potrebe u kratkom vremenu (primjerice: prirodne katastrofe, siromaštvo, druge posebne potrebe...), a glavni korisnik ovih inicijativa je lokalna zajednica i njeni članovi. Institucionalno nisu planirane. Općenito, sudjelovanje je dobrovoljno; ne procjenjuju se nivoi uključenosti učenika i eventualno stečenog znanja.

Međutim, povremeni dobrotvorni pothvati mogu biti edukativni za učenike ako:

- Na neki način podstiču oblikovanje stavova učenika o sudjelovanju u dobrotvornim pothvatima;
- Doprinose povećanju nivoa svjesnosti o određenim društvenim izazovima u lokalnoj zajednici;
- Učenicima pružaju mogućnost učenja osnovnih postupaka upravljanja aktivnostima i postupcima;
- Doprinose stvaranju institucionalnog okruženja koje je otvoreno za rješavanje društvenih izazova.

Da bi ovakve aktivnosti postale servisno učenje, trebaju:

- biti povezane sa kurikulumom,
- biti održive tokom vremena,
- biti sistematične i sa jasno postavljenim ciljevima,
- imati procjenu utjecaja aktivnosti u zajednici,
- imati aktivno sudjelovanje korisnika aktivnosti.

Organiziranje prodajnih izložbi, školskih dobrotvornih priredbi i sličnih događaja može biti sistematična aktivnost, ako škola uveže nastavne jedinice, primjerice muzičke kulture sa određenim servisom u lokalnoj zajednici i sa njenim članovima putem izvođenja zajedničkih aktivnosti.

Kvadrant 3 – Dobrovoljni institucionalni rad bez povezanosti sa kurikulumom:

Dobrovoljne ili obavezne aktivnosti koje su formalno planirane i izričito su dio misije određene institucije namjeravaju kod učenika podstaknuti vrijednost dobrotvornog rada i razviti stavove o servisima u lokalnoj zajednici i sudjelovanju građana u aktivnostima lokalne zajednice. Da bi ovakve aktivnosti postale servisno učenje trebalo bi ih uvezati sa kurikulumom, sistematizirati aktivnosti projekta, postaviti ciljeve, procijeniti utjecaj aktivnosti i nivo zadovoljstva članova zajednice provedenim aktivnostima.

Za svaku inicijativu koja želi postati projekt servisnog učenja, nužno je da utječe na interese i dešavanja u lokalnoj zajednici, te da vrši pozitivnu promjenu.

Kvadrant 4 – Servisno učenje:

Kvadrant 4 uključuje iskustva, postupke i programe koji istodobno ispunjavaju ciljeve učenja i djelotvornog servisa (usluge) u zajednici, uz visoku kvalitetu servisa (usluge) i visok stupanj uvezanosti sa kurikulumom.

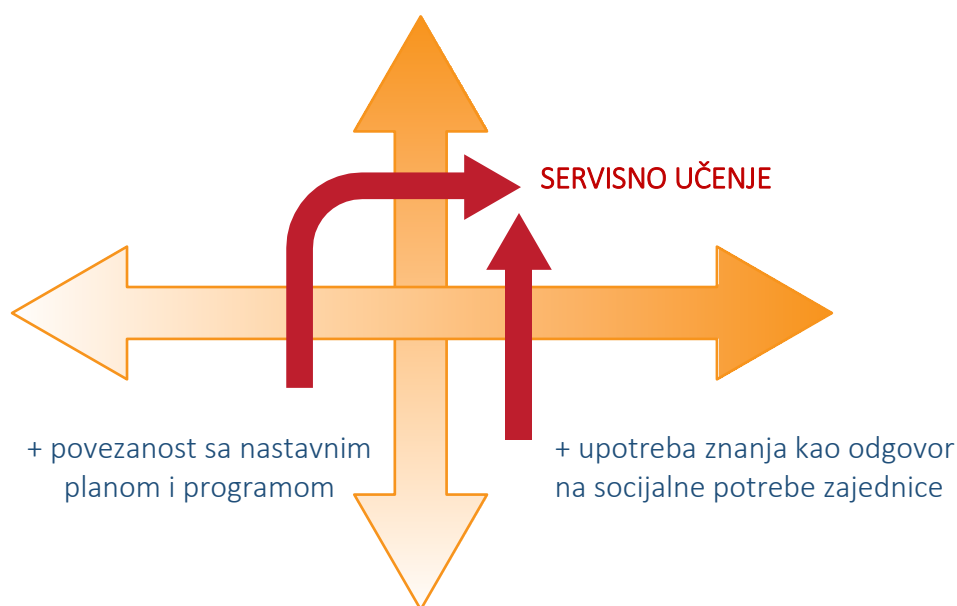
Ovdje učenici savladavaju nastavne jedinice predviđene kurikulumom u svim fazama provođenja projekta servisnog učenja i glavni su učesnici u njima. Lokalna zajednica, koja je i korisnik projekta, ali i partner u izvođenju projekta, te učenici koji provode projekat, istodobno su i realizatori i korisnici projekta povezani međusobnim vezama.

Ukratko, naglasak je stavljen na stjecanje znanja putem smislenog djelovanja u lokalnoj zajednici, a radi stvaranja pozitivne promjene.

1.3. Prijelaz od raznih obrazovnih praksi ka servisnom učenju

Neke obrazovne ustanove pokreću projekte koji od samog početka uvezuju učenje i servis, dok druge dolaze do servisnog učenja preko iskustva stečenog u već postojećim praksama, prelazeći na obrazovne prakse u kojima se učenje podiže na viši nivo i u kojima se ostvaruje veći utjecaj u zajednici, uključenim ustanovama i životima svakog učenika.

Vraćajući se na Kvadrant 4 možemo vidjeti moguće prijelaze sa različitih obrazovnih iskustava na projekte servisnog učenja.

Slika 2: Prelazi ka servisnom učenju

Kao sažetak više promjenljivih, obrađuju se tri moguća prijelaza:

1. Od učenja kroz terenski rad i/ili praktičnu nastavu do servisnog učenja,
2. Od dobrotvornih inicijativa i nesistematičnog dobrovoljnog rada do institucionaliziranog servisnog učenja,

3. Od servisa (usluga) koje pružaju institucije u zajednici i dobrovoljnih radnih aktivnosti do servisnog učenja.

1.3.1. Od učenja kroz terenski rad i/ili stažiranje do servisnog učenja

Prijelaz se događa kada se znanje usvojeno u školi primjenjuje i obogaćuje u okruženju lokalne zajednice, u servisnoj aktivnosti koja se pojavljuje kao odgovor na značajne socijalne potrebe učenika i njihove zajednice. To je proces koji zahtijeva da se upitamo o društvenoj važnosti nastavnih sadržaja i koliko su nastavni sadržaji prikladni u odnosu na stvarne potrebe zajednice, a u cilju pružanja djelotvornog servisa. Isto tako, s obzirom na uključene nastavne predmete ili područja znanja, zahtijeva:

- Organiziranje društvenih aktivnosti sukladno uzrastu učenika ili utvrđivanje već postojećih aktivnosti u institucijama, te povezivanje tih aktivnosti sa akademskim sadržajima u cilju rješavanja problema,
- Preusmjeravanje postojećih akademskih aktivnosti prema lokalnoj zajednici u cilju rješavanja problema.

1.3.2. Od dobrotvornih inicijativa i nesistematičnog dobrovoljnog rada do servisnog učenja

Kada obrazovna ustanova povremeno provodi dobrotvorne aktivnosti koje nisu povezane sa nastavnim područjima, često je potrebno samo se zapitati koja bi se znanja mogla razvijati u kontekstu dobrotvorne aktivnosti, povezati aktivnost sa kurikulumom, postaviti ciljeve učenja, te na kraju procijeniti postignuća projekta u odnosu na zajednicu, ali i u odnosu na znanje učenika.

U procesu povezivanja društvenih aktivnosti sa akademskim sadržajima, potrebno je provesti sljedeće aktivnosti:

- Uvažiti i podržati inicijative učenika i povezati ih sa kurikulumom,
- Prepoznati mogućnosti učenja djelovanjem u lokalnoj zajednici,
- Koristiti institucionalne mehanizme kako biste dali kontinuitet i održivost pojedinačnim ili posebnim skupnim inicijativama,
- Razviti i jačati veze sa partnerima iz lokalne zajednice.

1.3.3. Od servisa (usluga) koje pružaju institucije u zajednici i dobrovoljnih radnih aktivnosti do servisnog učenja

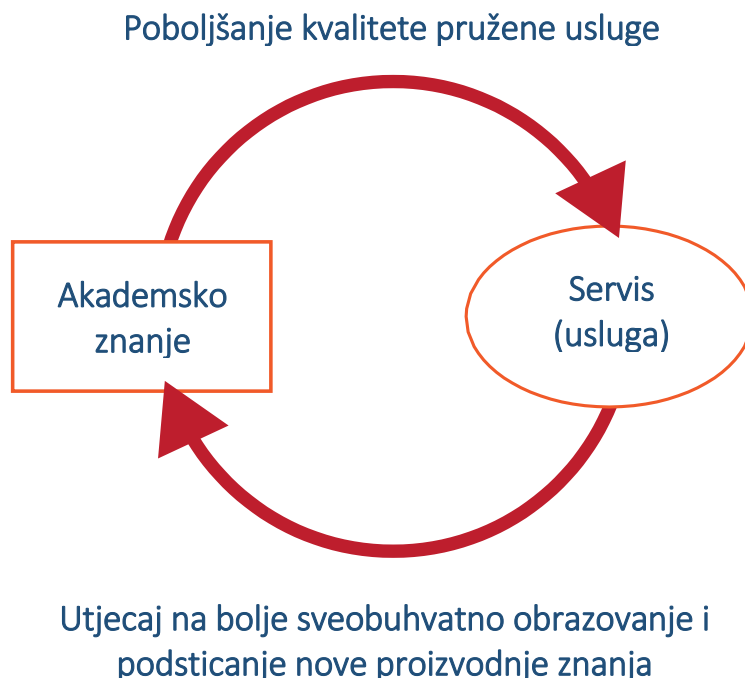
Prijelaz između pružanja „servisa“ i servisnog učenja vjerojatno je najvažniji prijelaz jer pravi razliku u odnosu na tipičan primjer dobrovoljnog rada mladih. Sa gledišta kvalitete učenja to je također najvažniji prijelaz jer osigurava da škola bude čvrsto povezana sa svojim obrazovnim identitetom.

Tek treba utvrditi šta se može naučiti u okruženju lokalne zajednice u kojoj će se vršiti servis ili koje se teme iz kurikuluma mogu povezati sa servisom koji se želi provesti.

Ponekad, sve što je potrebno jeste da se učitelj odluči usmjeriti pozornost učenika uključenih u projekt pružanja „servisa“ prema nastavnim sadržajima i znanjima koja se mogu usvojiti tokom pružanja „servisa“.

1.4. „Ciklus“ servisnog učenja

Kada se provodi servisno učenje, „ciklus“ se pojavljuje kada akademsko znanje poboljšava kvalitetu pruženog servisa, a istodobno servis zahtijeva i podstiče usvajanje novih znanja kako bi se na odgovarajući način zadovoljila potreba u lokalnoj zajednici.

Slika 3: „Ciklus“ servisnog učenja (usp. Tapia 2007: 28)

Potrebno je upotrijebiti kvalitetna znanja kako bi se doprinijelo stvaranju održivih servisa u lokalnoj zajednici koji će omogućiti poboljšanje uvjeta života.

Što više znanja koristite za servis u lokalnoj zajednici, bolja je i relevantnija usluga koju taj servis pruža. Istodobno, što su značajnije aktivnosti učenika za zajednicu, to ih više podstiče da postavljaju nova pitanja i pokazuju više znatiželje za učenje o temama projekta.

Ključ za dobar projekt servisnog učenja je vjerojatno u uspostavljanju ovog „ciklusa“, odnosno kružnog odnosa između formalnog učenja i pružanja servisa.

1.5. Karakteristična obilježja servisnog učenja

Razmišljanje o servisnom učenju kao o susretu sa lokalnom zajednicom podrazumijeva doprinos formiranju sposobnosti za empatiju i „prosocijalne“ stavove kod učenika. Stoga, kada se započinje projekt servisnog učenja, potrebno je od početka razgovarati sa predstavnicima lokalne zajednice o njihovim stvarnim potrebama i očekivanjima, te zajedno procijeniti da li će planirani servis zadovoljiti potrebu lokalne zajednice ili ne.

Prosocijalno gledište pomaže nam shvaćati da najvažnija stvar nije da se mi „osjećamo dobro“ ili da smo „dobre osobe“ zbog pružanja servisa u lokalnoj zajednici, nego to da li su ljudi kojima se nastoji pomoći stvarno zadovoljni pruženim servisom. Također, ovo „izaziva“ obrazovnu ustanovu da izađe

iz svoje „zone komfora“ i postavi sebi pitanje da li je namjeravana ponuda servisa zajednici baš ono što zajednica zaista želi i treba.

Pogled na servisno učenje sa gledišta ljudskih prava pretpostavlja da svako dijete, tinejdžer ili mlada osoba, čak i oni u najugroženijim situacijama, imaju pravo smatrati se subjektima koji su sposobni preuzeti odgovornost i sudjelovati u naporima da promijene vlastitu stvarnost i stvarnost lokalne zajednice.

Provođenje servisnog učenja ima specifične posljedice u lokalnoj zajednici jer uključuje prestanak davanja zajednici onoga što obrazovna ustanova misli da treba ili onoga što je uobičajeno davati. Umjesto toga, uspostavljaju se suradnički i partnerski odnosi sa subjektima i udruženjima zajednice koji se prožimaju kroz sve faze projekta servisnog učenja.

Projekti servisnog učenja trebali bi se usredotočiti na:

- dijeljenje sa zajednicom a ne „pomaganje“ zajednici,
- učenje jedni od drugih,
- izgradnju uzajamnih čvrstih odnosa sa partnerima iz zajednice,
- sudjelovanje svih partnera i škole u svim fazama projekta,
- druge smatrati jednakim sebi,
- podsticanje onih sa manje mogućnosti da sebe smatraju sposobnim razvijati servisne inicijative.

1.6. Važnost uloge učenika

Kao što je već spomenuto, jedna od karakteristika servisnog učenja je uključivanje učenika u svaku od projektnih faza, što je suštinski uvjet koji ima različite oblike i nivoe sudjelovanja učenika, a sukladno njihovom uzrastu. Sama ideja uključivanja učenika često je svjesno ili nesvjesno odbijena od onih koji i dalje obrazovanje promatraju kao proces usmjeren na nastavnika više nego na učenika, onih koji više vole disciplinirati nego obrazovati; sa druge strane, to bi mogla biti lažno pojednostavljena ideja za one odrasle koji se radije ponašaju kao „prijatelji“ učenika bez prihvatanja složenosti svoje učiteljske uloge.

Da bi se ostvarilo istinsko sudjelovanje učenika u projektima servisnog učenja, bitna je uloga učitelja koji podržava i usmjerava učeničku intervenciju, a posebnu pozornost posvećuje njihovim interesima kao načinu razvijanja njihovih vlastitih mogućnosti.

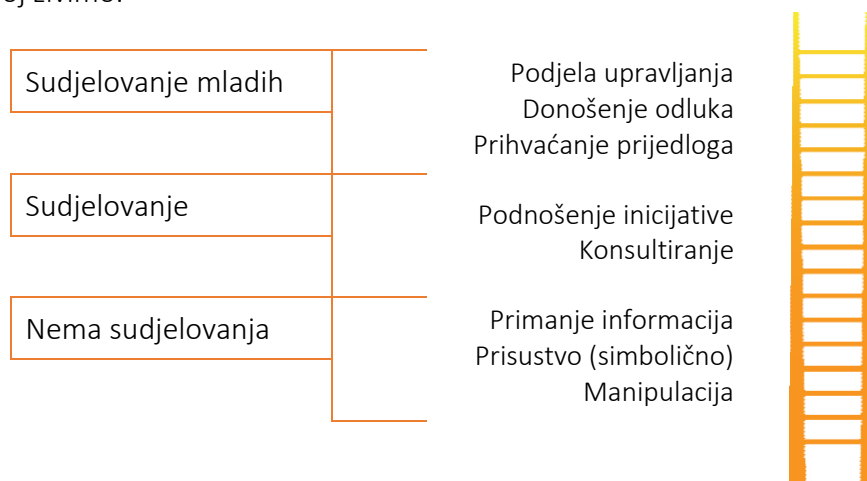
„Ljestve sudjelovanja“ učenika

Sa stanovišta servisnog učenja, nije dovoljno da učenici sudjeluju samo u izvođenju aktivnosti. Neophodno je zapitati se razvijaju li oni stvarno iskustvo sudjelovanja i vlastite posvećenosti.

Ponekad, kada nastavnici ili predstavnici lokalne zajednice pokušaju pokrenuti projekat, oni ga osmisle i organiziraju, potom ga prenesu učenicima kada je sve već definirano. To jeste brzo i praktično, ali nije servisno učenje. Ne učite postati aktivnim građaninom slijedeći uputstva drugih. Iskustvo pokazuje da ako učenici ne sudjeluju u projektu od samog početka, njihovi obrazovni potencijali se neće razviti jer će stalno ovisiti o sudjelovanju odraslih u njemu.

Jedna od najvrijednijih naučenih lekcija iz servisnog učenja je upravo to što se učenici uče organizaciji i komunikaciji sa drugim ljudima iz okruženja, a to se znanje ne postiže uvijek tradicionalnim školovanjem.

Da bismo objasnili koncepte sudjelovanja i uključenosti učenika, korisna je metafora „ljestve sudjelovanja“. Roger Hart (1993: 10–18) definira sudjelovanje učenika kao sposobnost izražaja i donošenja odluka koje su prepoznate u društvenom okruženju i koje utječu na naš život i/ili život zajednice u kojoj živimo.

Slika 4: Sudjelovanje i uključenost djece i mladih (Hart 1993: 10)

1.7. Povezanost između znanja i servisa u zajednici

Servisno učenje podrazumijeva da je znanje društvena roba i potencijalni doprinos demokratskom, poštenijem svijetu sa više empatije; prema tome, ne slaže se sa procesima učenja isključivo temeljenim na rastu pojedinca, već kao dijelom šireg procesa izgradnje općeg dobra.

Dakle, projekti servisnog učenja usmjereni su na identificiranje relevantnijih znanja koja se mogu primijeniti u rješavanju stvarnih izazova u lokalnoj zajednici. Učenici i mladi ljudi koji imaju priliku uključiti se u svoju lokalnu zajednicu razvijaju funkcionalno učenje i u njoj, a ne samo u školi. Iskustvo pokazuje da pružanje servisa drugima jača samopoštovanje i zanimanje za učenje i razvoj novih znanja. Svijet djece i mladih ispunjen je neverbalnim jezicima koji uključuju sliku, zvuk i kretanje, a materijaliziraju se novim tehnologijama. Oni prihvaćaju i preuzimaju instrumente suvremene komunikacije koji im omogućuju izražaj na vrlo različite načine. Grafiti, muzičke skupine, ples, komunikacijski mediji, audiovizualna produkcija, videoigre, digitalna slika, dizajn, između ostalog, čine nove strategije izražaja mladih u današnjem svijetu.

Stoga, postaviti na središnje mjesto nekoga koji uči, uključuje planiranje inovativne akcije koja im razvija izražaj i kreativnost u međusobnom odnosu sa drugim ljudima. U tom smislu, pristup servisnog učenja nudi strategije kojima se omogućuje uključivanje učenika, razvijanje projekata u stvarnom okruženju koji uključuju lokalnu zajednicu kao aktivnog partnera i koji omogućuju javnosti svakodnevni uvid u projektne aktivnosti.

Pedagogija servisnog učenja razvija se unutar novih paradigmi u kojima je učenje u školi usko povezano sa servisom u zajednici, a naglasak je stavljen na uključivanje učenika iz svih obrazovnih nivoa u sve faze provođenja projekta.

U tom smislu, pristupom servisnog učenja nije moguće istinski promijeniti stvarnost lokalne zajednice bez sistematičnog pristupa planiranju i razvoju projekta, a uzimajući u obzir relevantnost istraživanja potreba u zajednici.

Sa gledišta učenja, projekti servisnog učenja imaju cilj istodobno razviti „četiri stupa“ ili izazova obrazovanja u 21. stoljeću kao što je navedeno od UNESCO-a (Delors 1996).

- Učiti da bi znali: svrha je da aktivnosti koje učenici provode u zajednici poboljšavaju motivaciju i omogućuje stjecanje novih znanja, primjenjujući teorijska znanja u stvarnom okruženju i stvarajući nova znanja.
- Učiti da bi radili: aktivnosti u lokalnoj zajednici trebale bi omogućiti razvijanje osnovnih vještina o životu, radu i aktivnom građanstvu, poput rada u timu, donošenja odluka u neočekivanim ili teškim situacijama, preuzimanja odgovornosti i djelotvorne komunikacije.
- Učiti živjeti: aktivnost i sistematično razmišljanje o vrijednostima i stavovima koji su uključeni u projekt usmjereni su na promoviranje i razvoj prosocijalnih stavova. Suočiti se sa poteškoćama, savladati poteškoću i izvući pouku iz tog postupka.
- Naučiti živjeti zajedno: ima za cilj razvijanje obrazovanja za praktično i izravno uključivanje lokalne zajednice. Projekti servisnog učenja stvaraju mogućnosti za pozitivan međusobni odnos učenika, nastavnika, partnera i institucija iz lokalne zajednice.

Pristup servisnog učenja preobražava naš bliski svijet, ali i započinje put za sveobuhvatni i vlastiti preobražaj. Ukratko, servisno učenje istodobno obuhvaća znanje, obrazovanje o vrijednostima i aktivno sudjelovanje učenika i lokalne zajednice.

Poglavlje 2. bavi se nekim posebnim karakteristikama u oblasti obrazovanja u umjetnosti, područja znanja koje se sastoji od nekoliko disciplina koje su prisutne u različitim nivoima i ustanovama obrazovanja, a prilikom razvijanja projekata servisnog učenja u umjetnosti.

1.8. Kriterij kvalitete

Projekti servisnog učenja mogu, ali i ne moraju, biti održivi duži vremenski period u obrazovnoj ustanovi.

Škole često razvijaju pojedinačne projekte koji, iako su uspješni, gotovo isključivo ovise o vodstvu i inicijativi učitelja i/ili nastavnika. Ponekad nastavnik nesvjesno „preuzme“ projekt servisnog učenja i pretvori ga u vlastitu misiju bez volje za suradnjom sa drugima na nivou škole ili lokalne zajednice. Ovakva vrsta projekata može biti vrlo kreativna i izazvati veliko oduševljenje kod učenika, ali njihova održivost uglavnom ovisi o angažiranom nastavniku.

Najbolji scenarij za projekte servisnog učenja je kada su inicijatori projekta sposobni sklopiti sporazume sa nastavnicima, direktorima, roditeljima i predstavnicima zajednice i promovirati aktivnu ulogu učenika, te na taj način stvoriti pretpostavku da projekti zaista postanu „vlasništvo“ cijele škole. Iz kolektivnih iskustava mogu se stvoriti održivi projekti, stvoriti složeniji programi i razvijati institucionalni procesi servisnog učenja sve dok ono ne postane način učenja i međudjelovanja sa zajednicom. To zahtijeva dosljedne institucionalne politike koje podstiču međudjelovanje škole i njenog okruženja, te uključivanje projekata servisnog učenja u kurikulare rada škole kao sastavnog dijela identiteta i misije škole.

Dobar projekt servisnog učenja omogućuje, sa jedne strane, poboljšanje kvalitete učenja, sa druge strane, otvara prostore za uključivanje mladih i sudjelovanje lokalne zajednice, a omogućuje i doprinos poboljšanju kvalitetu života zajednice, jačanju društvenih mreža i stvaranju sinergije među školama i udruženjima civilnog društva i vladinim tijelima u službi općeg dobra.

Maria Nieves Tapia (2006: 25)

Kriterij kvalitete projekta servisnog učenja je povezan sa nekoliko činitelja:

- Trajanje i učestalost aktivnosti.
- Pozitivni učinci mjerljivi u kvaliteti života zajednice.
- Zadovoljstvo korisnika servisa.
- Mogućnost postizanja kratkoročnih i dugoročnih ciljeva društvenih promjena, a ne samo jednokratno zadovoljavanje hitnih potreba,
- Stvaranje međuinstitucionalnih mreža sa društvenim i drugim udruženjima u zajednici.
- Održivost projekta.
- Servisne aktivnosti omogućuju izričito korištenje sadržaja, vještina i vrijednosti koje su podržane kurikulumom.
- Aktivnost i dijalog sa zajednicom daje povratne informacije o kvaliteti prethodno stečenog znanja i podstiču nova učenja, nova istraživanja i razvoj kako same osobe tako i skupine.

Projekt servisnog učenja proširiće se i postati održiv ako iskoristi djelovanje i sinergiju drugih institucija koje djeluju u zajednici, društvenih udruženja, državnih subjekata i kompanija radi sklapanja sporazuma, dogovora, saveza ili mreža. Postignuća servisnog učenja jačat će socijalnu strukturu i angažirati građanstvo za opće dobro.

Servisno učenje u umjetnosti

Od početka do završetka formalnog školovanja, sva djeca i tinejdžeri imaju pristup znanju o umjetnosti putem muzike, drame, plesa, likovne i audiovizualne umjetnosti. U isto vrijeme, moguće je pristupiti ustanovama za specifično usavršavanje kako bi prošli kroz stručne kurikulare. Umjetnost je postala prisutna u obrazovnim ustanovama kao sastavni dio općeg i obaveznog obrazovanja.

Nekoliko koncepcija i značenja karakterizira prisustvo umjetnosti u obrazovnom sistemu, pa često čujemo:

- „ ... nije svako dijete rođeno za umjetnost... “*
- „ ... samo umjetnički nadarena djeca mogu postići rezultate u umjetnosti... “*
- „Umjetnost je veza sa duhovnom stranom ljudskoga bića...“*
- „Važno je da djeca uživaju i zabave se...“*
- „ ... bitno je da se učenici izraze, učitelj ih samo vodi... “*
- „ ... umjetnost podstiče kreativnost... “*

Ove i mnoge druge izjave govore o različitim pozicijama i pristupima, ponekad suprotstavljenim kada govorimo o umjetničkom obrazovanju:

- Urođena darovitost koju samo neki ljudi imaju jedini je način da se postane umjetnik.
- Razvoj izražaja i kreativnosti kod učenika podrazumijeva da nastavnik treba podsticati taj razvoj bez dodatnih ometanja.

Trenutno postoji konsenzus o tome da umjetnost kao znanje ima mogućnost da se nauči sa glavnim ciljem razvoja estetske i umjetničke interpretacije. Neki od najznačajnijih aspekata koje treba napomenuti u vezi s razvojem estetske i umjetničke interpretacije mogu se sažeti na sljedeći način:

- Umjetnost je jezik s kulturno-simboličnog stajališta. Izražaj u umjetnosti je vlastiti prikaz društva, subjektivni način gledanja na svijet,
- Obrazovanje o umjetnosti podrazumijeva obuku o specifičnim predmetima koji će probuditi osjećaj za interakciju kroz umjetničku praksu,
- Obrazovanje o umjetnosti zahtijeva međudisciplinarno znanje za razumijevanje svijeta,
- Teorijska dimenzija je najvažnija kako bi oblikovali kritičko mišljenje prema umjetničkom i estetskom izražaju.

Prije nego što pređemo na posebnosti projekata servisnog učenja u umjetnosti, a s ciljem promatranja njihovih mogućnosti i prilika koje nude, obrat ćemo pozornost na neke karakteristike koje je obrazovanje o umjetnosti usvojilo u obrazovnom sistemu.

Obrazovanje o umjetnosti je prisutno kao sastavni dio obrazovnog sistema, omogućujući pristup umjetnosti svim učenicima u sljedećim okruženjima:

- Na svim nivoima obrazovanja (predškolsko, osnovnoškolsko, srednjoškolsko, visoko), te u nekoliko oblika, kroz umjetničke discipline (vizualne umjetnosti, muzika, ples, drama i audiovizualne umjetnosti).
- U specijaliziranim ustanovama kroz obavezne i fakultativne predmete, obuke raznih nivoa za akademske umjetnike i ostale zainteresirane.

Obrazovanje o umjetnosti treba osposobiti učenike da slobodno i kritički tumače svijet oko sebe, izgrađujući vlastiti identitet.

Međutim, ovo nije jedina karakteristika zbog koje je neophodno prisustvo umjetnosti u obrazovanju za sve učenike. Razmišljanje u nastavi umjetnosti zahtijeva prevladavanje takvih pristupa koji za rezultat imaju snažnu nepovezanost sa datim kontekstom, stavljajući je u univerzalnu perspektivu tamo gdje su lokalni aspekti nepoznati. Zatim podrazumijeva projiciranje drugih mogućnosti kojima bi se učenicima omogućio pristup i izražaj kroz umjetnost, razumijevanje njezine transformirajuće moći kao pokretačke snage za društvene promjene; podsticanje skupnih iskustava u zajednici i sa zajednicom za jačanje samopoštovanja i promoviranje dijaloga i dogovora s drugim pojedincima na temelju uključivanja i poštovanja različitosti.

2.1. Praksa umjetnosti i servisa u zajednici

Jedna od karakteristika suvremenih umjetničkih iskustava je ta da se ona primjenjuju u praksi kroz upravljanje projektima u lokalnoj zajednici. Neki primjeri toga su urbane i ulične umjetničke skupine (likovne, dramske, plesne ili muzičke) koje stvaraju umjetničke intervencije na lokalnom nivou (predstave, koncerti, izložbe, audiovizualni sadržaji) – u različitim prostorima, obično izvan službenih produkcijskih okruženja; predstaviti umjetnički sadržaj u javnom prostoru stvarajući snažnu povezanost sa zajednicom.

Svijet „za rješavanje svojih problema i izazova treba ansamble, a ne soliste“ (Jeffrey C. Walker), kako bi se do maksimuma iskoristilo djelovanje multidisciplinarnih skupina u rješavanju problema u zajednici. U tom smislu, obrazovne ustanove bi trebale razmisliti o drugim strategijama podučavanja umjetničkih predmeta, drugim načinima povezivanja učenika sa znanjem. Servisno učenje može biti jedna od njih.

Pedagogija servisnog učenja prepoznaje da bilo ko može učiti od zajednice i unutar zajednice. Sa epistemološkog stajališta, znanje se zamišlja kao društveno dobro koje potiče na zajedničko i posvećeno međudjelovanje i dijalog između naučnog znanja i tradicionalnog iskustvenog znanja (usp. GUNI 2014). Servisno učenje prilika je za povezivanje učenika sa umjetničkim praksama, kako tradicionalnim, tako i suvremenim, djelujući sa drugima kao pokretači pozitivnih promjena u zajednici.

Obrazovanje o umjetnosti u školi zahtijeva uspostavljanje odnosa između kurikularnog znanja i umjetničkih praksâ u zajednici, prepoznajući potrebnu međusobnu povezanost koja bi trebala postojati među njima. S tim u vezi, specifična znanja koja obuhvaćaju područje i kurikularne i umjetničke prakse u zajednici nude mogućnost razvoja umjetničkih i kulturnih projekata servisnog učenja koji pružaju odgovor na probleme i izazove u lokalnoj zajednici.

Obrazovne ustanove trebaju razmotriti način i interes uključivanja različitih partnera iz lokalne zajednice u projekte servisnog učenja u zajednici. Projekti servisnog učenja su prilika za dodatno obogaćivanje kurikularnog učenja u školi. U tom smislu, projekti servisnog učenja u umjetnosti mogu nastati:

- iz nastavnih jedinica jednog predmeta koji obrađuje umjetnost ili integracijom nastavnih jedinica različitih predmeta,
- iz međudisciplinarnih projekata u kojima su predmeti koji obrađuju umjetnost manjim dijelom zastupljeni,

kao doprinos projektu koji je usmjeren na drugu temu, ali bi se dijelovi nastavnih sadržaja iz predmeta koji obrađuju umjetnost mogli iskoristiti.

2.2. Projekti servisnog učenja u umjetnosti

Časovi predmeta koji obrađuju umjetnost prikladni su prostori za pokretanje i razvijanje projekata servisnog učenja jer su to posebna okruženja koja omogućuju stjecanje znanja i razvoj sposobnosti učenika koji se trebaju upotrijebiti kao resurs za planirani servis u lokalnoj zajednici.

Postoji poznata poslovice koja kaže: „Dajte čovjeku ribu i nahranićete ga jedan dan; naučite čovjeka loviti ribu, nahranićete ga za cijeli život“. Ova poslovice sadrži ogromnu mudrost koja stavlja naglasak na razvoj sposobnosti, a ne na jednokratnu potporu.

Ovaj je komentar toliko stvaran da bi mogao biti koristan za prepoznavanje tri osnovna elementa koji karakteriziraju servisno učenje.

Slika 5: Štap za pecanje, riba i ribnjak: tri su dimenzije solidarne aktivnosti

U ovoj metafori, riba simbolizira servis u lokalnoj zajednici, kao i kampanje za podizanje nivoa svjesnosti koje pružaju relevantne i razumljive informacije korisnicima servisa.

Štap za pecanje predstavlja razmjenu i prijenos znanja koji omogućuju pojedincima samostalno se nositi sa vlastitim problemima i izazovima.

Konačno, more, jezero, rijeka ili ribnjak predstavljaju okruženje u kojem se nalazimo i ukazuje na potrebu promoviranja razvojnih procesa koji doprinose boljim životnim uvjetima stanovništva u lokalnoj zajednici.

Neke vrste društvenih aktivnosti i servisa u zajednici zahtijevaju od učenika složenija znanja. Donošenje i prikupljanje hrane i/ili higijene za potrebe ugroženih u lokalnoj zajednici (izravna potpora) zahtijeva manje znanja nego priprema i izrada letka za prevenciju pušenja (kampanja za podizanje svjesnosti) i još mnogo manje znanja da bi se pripremila i provela obuka o sanitarnim problemima u zajednici ili kako urediti i pripremiti kućni vrt da bi proizvodili zdravu hranu (prijenos znanja). Akcije poput poboljšanja kvalitete vode ili uspostavljanje urbanih mehanizama za reciklažu, promocija i/ili razvoj strategija za vrednovanje historijske baštine (doprinos razvoju i promoviranju lokalne zajednice) često uključuju ne samo duži vremenski period nego mnogo složenija znanja, te jaču međusobnu vezu sa partnerima u zajednici.

Važno je napomenuti to da je moguće provoditi projekte servisnog učenja temeljene na bilo kojem od pojedinačnih navedenih oblika servisa, ili pak njihovim kombiniranjem.

Mnoge obrazovne ustanove često istodobno provode tri vrste projekata servisnog učenja: izravna potpora i/ili kampanje podizanja nivoa svjesnosti, prijenos znanja i doprinos razvoju i promoviranju lokalne zajednice. Međutim, svaki se projekat može smatrati doprinosom procesu poboljšanja i pozitivne promjene lokalne zajednice. Treba uzeti u obzir da projektne aktivnosti budu prilagođene uzrastu učenika i nivou njihovog trenutnog znanja, a da budu tako osmišljene da doprinose međusobnoj suradnji škola sa udruženjima civilnog društva iz lokalne zajednice, te usmjerene na lokalni razvoj.

U nastavku ćemo vidjeti nekoliko primjera kako se tri vrste servisnih aktivnosti mogu izraziti u projektima servisnog učenja u umjetnosti.

2.2.1. Izravna potpora: izrada i isporuka proizvoda i usluga, kampanje podizanja svjesnosti

Jedna od bitnih karakteristika obrazovanja o umjetnosti je primjena specifičnih znanja svake od umjetničkih disciplina koja dobiva na značaju kada su vidljive u društvu, te kada se postave kao praksa pozitivne društvene promjene.

Izrada proizvoda i/ili usluga kroz primijenjenu umjetnost može uključivati stvaranje upotrebnih predmeta korištenjem raznih materijala i konvencionalnih i nekonvencionalnih alata, koji kasnije mogu biti izloženi i/ili prodani; izrada murala, grafita, zidnih slika, skulptura, spomenika i trajnih i/ili privremenih intervencija koje se mogu nalaziti u javnim prostorima (zgrade, trgovi, parkovi itd.).

Ovdje ćemo posebnu pozornost posvetiti izradi upotrebnih predmeta i/ili usluga kroz međusobnu vezu primijenjene umjetnosti i modernih tehnologija, uzevši u obzir ulogu koju danas imaju internet, društvene mreže, audiovizualne aplikacije, te dostupnost digitalnih sredstava i uređaja (računara, pametnih telefona, kamera...). Aktivnosti mogu biti povezane sa audiovizualnom produkcijom videosnimaka, kratkih filmova, animacija, dokumentarnih filmova, digitalne umjetnosti, fotografije, ilustracija, crtanih filmova, dizajnerskih projekata, izdanja časopisa, knjiga, biltena itd.; i promoviranjem audiovizualne produkcije (primjerice nakon projekcije filma otvara se diskusija o aktualnoj društvenoj temi u lokalnoj zajednici), što se postiže povezivanjem sa lokalnim komunikacijskim medijima, reklamnim studijima, izdavačkim kućama, kulturnim centrima, klubovima itd.

2.2.2. Razmjena i prijenos znanja

Mnogobrojni projekti servisnog učenja u umjetnosti podrazumijevaju razmjenu i prijenos znanja kroz umjetničke radionice i umjetničke prakse u vezi sa izradom upotrebnih predmeta i/ili servisa. Prijenos znanja se može odnositi na tradicionalne umjetnosti (likovna umjetnost, muzika, ples, drama...), nove umjetničke discipline (videodizajn, multimedija, audiovizualna umjetnost) ili na multidisciplinarni pristup (osnivanje horova i orkestara, fotografske radionice, digitalna umjetnost, ilustracija...).

2.2.3. Doprinos razvoju i promoviranju lokalne zajednice

Obrazovanje o umjetnosti može doprinijeti izvođenju aktivnosti usmjerenih na razvoj lokalne zajednice i stvaranja čvršćih veza u njoj, a temeljenih na vrednovanju i zaštiti kulturnog naslijeđa okruženja. Naravno, aktivnosti moraju biti u čvrstoj vezi sa kurikulumom.

Promocija umjetnosti u zajednici sama po sebi uvezuje društveno tkivo, razvija kreativni izričaj, kreativno i kritičko razmišljanje, te jača identitet svih uključenih aktera (učenici, nastavnici, škola, partneri iz lokalne zajednice...).

Aktivnosti učenika koje uključuju umjetnost mogu biti dio složenih multidisciplinarnih projekata koji se bave stvarnim i značajnim problemima i izazovima u lokalnom okruženju. Umjetničke aktivnosti mogu biti povezane sa organizacijom koncerata, festivala, okruglih stolova, izvođenjem dramskih predstava, plesnih i muzičkih predstava – za koje su potrebni scenografija, svjetlosna i zvučna tehnička potpora, režija, prilagođen dizajn – koji se izvode u konvencionalnim prostorima, ali i u nekonvencionalnim prostorima (trgovima, javnim ustanovama, društvenim centrima itd.). Sve akcije stavljaju naglasak na aktivno sudjelovanje partnera iz zajednice kako bi se jačao i razvijao timski rad. Pobrajani oblici aktivnosti daju doprinos provođenju kampanja za podizanje svjesnosti o specifičnim problemima i potrebama u lokalnoj zajednici.

Projekti koji doprinose razvoju lokalne zajednice mogu biti usmjereni na oporavak i/ili vraćanje tradicionalnih vrijednosti kulturnog naslijeđa lokalnog okruženja. Uz materijalna dobra koja uključuju urbano i ruralno kulturno naslijeđe, historijska dokumenta, umjetničke predmete itd. važno je uzeti u obzir i sve oblike nematerijalne prirode koji predstavljaju nematerijalno kulturno naslijeđe, a koji su važni za identitet lokalne zajednice i ljudi koji u njoj žive: usmena predanja, proslave, obredi i blagdani, tržnice, sajmovi, svetišta ili drugi prostori kolektivne kulture u kojima se zajednica okuplja.

Projekti servisnog učenja su komunikacioni kanali za obrazovne ustanove da se posvete prepoznavanju, vraćanju vrijednosti i očuvanju umjetničkog i kulturnog naslijeđa svoje zajednice, uklanjajući širokim znanjem i multidisciplinarnim pristupom probleme i izazove koji utječu na umjetničko i kulturno dobro zajednice. Također je važno uzeti u obzir praksu i iskustva koji su se desili u prošlosti, neka od njih su možda još uvijek prisutna u društvenom životu dok druga više nisu, ali i dalje čine dio identiteta zajednice. Pod ovim se podrazumijeva tradicija i kultura naslijeđeni od predaka, bilo da se radi o usmenim predanjima, narodnim saborima (okupljanja u određene datume), znanju o umjetnosti (ples, muzika, tehnike izrade zanatskih predmeta...), koji čine nematerijalnu kulturnu baštinu, koju je važno sačuvati kako bi obogatili kulturni identitet u odnosu na sveprisutni proces globalizacije suvremenog svijeta.

Projekti servisnog učenja postali su vrijedna obrazovna praksa za oporavak, razumijevanje i promoviranje umjetnosti i kulture, čineći čvršće veze sa članovima zajednice, doprinoseći dijalogu među kulturama i promovirajući poštovanje različitosti, a ostavljajući snažan utjecaj na učenike, nastavnike i druge učesnike u projektima.

Umjetničke discipline su instrumenti individualnog i kolektivnog izražaja i bitni su za obrazovanje, stoga je potrebno da oni postanu dio obrazovnih strategija i pravo svakog pojedinca. Projekti servisnog učenja u praksi omogućuju jačanje kvalitete učenja i stjecanja životnih vještina, osmišljavanje i razvoj servisnih aktivnosti u zajednici i stvaranje mreža između obrazovnih ustanova i društvenih udruženja kao partnera.

Do sada je analizirano kako umjetnost može biti prisutna u projektima servisnog učenja i karakteristike koje bi takvi projekti trebali imati, tako da umjetnost ima glavnu, a ne sporednu ulogu u njima. Plan provođenja projekata nam omogućuje prepoznati da projekti servisnog učenja u kojima umjetnost igra glavnu ulogu imaju sličan razvojni put kao i projekti servisnog učenja koji nisu povezani sa umjetnošću. Prvi korak je „iskra“ kojom dolazimo do projektne ideje, zatim uradimo dijagnozu, odnosno utvrđivanje potreba / problema / izazova u zajednici, a onda razvijamo radnje i aktivnosti kojima ćemo djelovati na utvrđenu potrebu. Svi učesnici u projektu su određeni, timovi zaduženi za provođenje različitih aktivnosti su formirani, svako zna svoju ulogu u projektu. Razvoj projekta započinje, a svi njegovi dijelovi povezuju se sa kurikulumom; na kraju dolazi procjena projekta i utjecaja koji je imao na lokalnu zajednicu i sve učesnike i korisnike.

Stoga projekti servisnog učenja u umjetnosti, između ostalog, podrazumijevaju:

- Učenici preuzimaju i imaju vodeću ulogu u projektu,
- Učitelji i nastavnici sudjeluju u usmjeravanju projektnih aktivnosti i u povezivanju kurikuluma sa planiranim projektnim aktivnostima u zajednici,
- Faze projekta:
 - Utvrđivanje stvarnog problema u okruženju,
 - Definicija strategija za rješavanje problema,
 - Planiranje intervencijskih aktivnosti,
 - Povezivanje svih faza projekta sa kurikulumom,
 - Promatranje i usvajanje povratnih informacija o djelotvornosti aktivnosti,
 - Procjena utjecaja projekta na problem, zajednicu i same učesnike.

Kada ovo imamo u vidu, projekti servisnog učenja sa aktivnim sudjelovanjem lokalne zajednice favoriziraju odnos između kulturnog i historijskog naslijeđa i suvremene umjetnosti, promoviraju djelovanje u zajednici, formiranje multidisciplinarnih timova i sudjelovanje partnera iz zajednice u projektnim aktivnostima, mogu uključivati osobe iz osjetljivih skupina, te razvijaju posvećenost pozitivnim društvenim promjenama.

Kako svaka umjetnička praksa nema sposobnost preobražavanja okruženja, tako ni svaki projekt servisnog učenja neće proizvesti promjenu u zajednici. Pa ipak, timski rad, te odnos između umjetnosti i servisa u zajednici omogućit će otvaranje simboličke dimenzije, proširujući i pojačavajući mogućnost učešća umjetnosti u zajednici.

Prijedlozi projekata servisnog učenja u umjetnosti koji se mogu pojaviti u odnosu na ranije spomenute tri vrste servisa u zajednici zahtijevaju strukturu koja razmatra niz pitanja. Projekti temeljeni na umjetnosti podrazumijevaju utvrđivanje i definiranje problema, međusobni odnos sa zajednicom prilikom planiranja i izvođenja projektnih aktivnosti i na kraju, dokumentovanje i procjenu utjecaja projekta u zajednici. Ovo su ključne stvari koje se u svakom projektu servisnog učenja trebaju provesti kako bi se zadovoljila stvarna uočena potreba zajednice.

Također, prilikom provođenja projekata servisnog učenja treba uzeti u obzir i sljedeće:

- Učenici imaju vodeću ulogu,
- Uspostavljanje multidisciplinarnih timova i osmišljavanje projekata otvorenih za sudjelovanje zajednice u svim fazama projekta, od planiranja, preko provođenja do procjene utjecaja,
- Vraćanje vrijednosti kulturnog naslijeđa okruženja i njegovo povezivanje sa popularnom kulturom, sukladno potrebama lokalne zajednice,
- Pronalaženje nekonvencionalnih prostora za izložbe / intervencije / postavke umjetničkih radova i podsticanje dijaloga sa učesnicima tokom događaja.

Kako razviti projekt servisnog učenja u umjetnosti

Predstaviti ćemo osnovne korake provođenja projekta servisnog učenja. Ovo ne treba shvatiti kao niz krutih cjelina, već prije kao organizacijski priručnik i uputstvo za one koji su odgovorni za projekte i one koji sudjeluju u njima; ovo je i „mapa“ na kojoj možete imati i alternativne pravce provođenja projekta, koji se moraju prilagoditi potrebama zajednice, učenika i nastavnika, te eventualnim nepredviđenim izazovima i problemima koji se mogu pojaviti tokom projekta.

Bez obzira na polazište ili motivaciju učenika, projekti uvijek trebaju imati strukturu temeljenu na pitanjima/problemima/izazovima koji se odnose na lokalnu zajednicu u kojoj se nalazi škola.

Aktivnosti pojedinih umjetničkih disciplina bit će povezane sa servisom u zajednici promovirajući na taj način svjesnost i razmjenu među uključenim društvenim akterima i doprinoseći stvaranju novih pogleda na umjetnost i umjetničke događaje i njihov utjecaj na zajednicu.

Osnovni koraci projekta servisnog učenja – „planiranje puta“

Razvojni put svakog projekta je jedinstven i projektni koraci se moraju prilagoditi osobinama čovjeka, skupine, ustanove, potrebe i lokalne zajednice u kojoj se provode.

Predloženi razvojni put projekta podijeljen je u pet glavnih koraka i tri međusobno povezana procesa, kao što je prikazano (Slika 6).

Slika 6: Razvojni put projekta servisnog učenja

3.1. Koraci

Razvoj projekta je poput puta kojim se neko kreće, a koji je podijeljen u nekoliko koraka: stvaranje konceptata, motivacija; susret sa stvarnošću kada utvrđujemo probleme, hitne slučajeve, izazove u lokalnoj zajednici i planiramo što bismo htjeli učiniti sa njima; djelovanje aktivnostima na utvrđeni

problem; procjenjivanje učinjenog; proslavljamo ako je projekt bio djelotvoran ili planiramo iznova projekt učenjem na greškama.

Gledajući (Slika 6), mogu se utvrditi sljedeći koraci:

1. motivacija,
2. utvrđivanje potreba u zajednici,
3. planiranje projektnih aktivnosti,
4. provođenje projekta,
5. završetak projekta.

Ova se shema može razviti na različite načine u svakoj obrazovnoj ustanovi i uključivati manje ili više složene aktivnosti prema osobinama svakog projekta. Plan koji je ovdje predložen ima za cilj predstaviti neke od najvažnijih zadataka koje je potrebno savladati da bi se dobio kvalitetan projekt servisnog učenja.

Dok su koraci u razvojnom putu projekta logični i vremenski slijede jedan drugog, drugi važni aspekti projekta ne pojavljuju se hronološkim redom nego povremeno i u svim projektnim fazama. Stoga, razvojni put projekta uključuje tri istodobna procesa koji prožimaju cijeli projekt:

- a) razmišljanje o urađenom,
- b) bilježenje, sistematizacija i komunikacija,
- c) procjena i praćenje.

Ovo su „unakrsni procesi“ koji se odnose na cijeli projekt i koji se događaju paralelno jedan sa drugim, odnosno oni se provode tokom cijelog projekta, u svim njegovim fazama.

Iako je put svakog projekta jedinstven i koraci će se prilagoditi tempu učesnika u projektu i posebnostima lokalne zajednice, sa sigurnošću možemo reći da će svaki ponaosob ostaviti svoj „trag“ u razvoju pojedinca, kolektiva i zajednice.

Predstaviti ćemo pojedinačne korake mogućeg plana za dobar projekt servisnog učenja.

3.1.1. Motivacija

Motivacija je prvi korak koji vodi pokretanju projekta servisnog učenja. To je nešto jedinstveno u svakom projektu, jer su svaka škola, svaki učitelj i svaka skupina učenika različiti i svaki projekt čine jedinstvenim i neponovljivim.

Slika 7: Motivacija

Početna motivacija za razvoj projekta servisnog učenja može nastati od interesa rukovodstva škole i nastavnika za:

- poboljšanje i jačanje suživota u zajednici,
- poboljšanje i jačanje odnosa škola i lokalne zajednice,
- poboljšanje akademskog učinka škole,
- poboljšanje prilika i mogućnosti da učenici preuzimaju vodeću ulogu u projektu, putem kojih aktivno ostvaruju dječija prava, a svoje znanje i vještine mogu staviti u službu zajednice.

U mnogim slučajevima, motivacija može nastati iz određenog zahtjeva koji stigne u školu od nekog udruženja ili ustanove iz zajednice, a na temelju ideje ili inicijative članova zajednice ili samih učenika i nastavnika. U početku, motiv može dijeliti samo mali broj ljudi koji mogu postati „prirodne vođe / koordinatori“ projekta. Da bi se projekt mogao razviti, motivacija mora biti prenesena na sve učesnike i u najvećoj mogućoj mjeri uključiti obrazovnu ustanovu i lokalno okruženje uopće. Što je jača zajednička motivacija, to se više može garantirati provođenje i održivost projekta.

U nekim slučajevima bit će svima očigledno zašto je potrebno organizirati projekt; u drugim slučajevima to neće biti tako očigledno i trebat će uložiti vrijeme i trud kako bi se motivirao dovoljan broj onih koji će izravno ili neizravno biti uključeni u projekt.

Faza motivacije uključuje dva glavna aspekta:

- a) vlastita i institucionalna motivacija za razvoj projekta,
- b) poznavanje i razumijevanje koncepta servisnog učenja.

a) Vlastita i institucionalna motivacija za razvoj projekta

Kao što je istaknuto ranije, razlog zašto započinjemo projekt servisnog učenja razlikuje se od slučaja do slučaja. Bez obzira na to da li je početna motivacija potekla od direktora, učitelja, učenika ili lokalne zajednice, u ovoj fazi je važno:

- pojasniti zašto se ustanova odlučila razviti projekt servisnog učenja,
- podsticati motivaciju učesnika projekta,
- analizirati i promovirati motivaciju učesnika,
- razmotriti ko će promovirati i voditi projekt,
- razmotriti kako će se uspostaviti odnos sa partnerima iz zajednice koji će biti uključeni u projekt.

Važno je planirati informativne i motivacijske aktivnosti za sudjelovanje nastavnika, učenika, obrazovne zajednice i, na kraju, zajednice u cjelini, koje imaju za cilj ojačati posvećenost projektu. Što je jasniji motiv zbog kojeg se projekt razvija veće su šanse da će projekt biti održiv i da će ga podržati više partnera.

b) Poznavanje i razumijevanje koncepta servisnog učenja

Važan dio početne motivacije je da svi učesnici moraju znati i razumjeti postavke metodologije servisnog učenja i kako se ona razlikuje od drugih vrsta društvenih aktivnosti i drugih nastavnih metoda obrade gradiva i usvajanja znanja. Ključno je obučiti nastavnike: to će obogatiti postupak planiranja projekta, omogućit će im povezivanje servisne aktivnosti sa kurikulumom, te ih osnažiti da predvide i otklone eventualne strahove i kritike koje svaka inovacija stvara.

Obuka učenika podstaknut će učenike na osmišljavanje projekta i ohrabriti ih da preuzmu i imaju vodeću ulogu u provođenju projektnih aktivnosti.

Ako su roditelji učenika u potpunosti obaviješteni o vrsti projekta koji će se izraditi i načinu njegovog provođenja, moguće je da će se i oni pojaviti kao saveznici, suradnici i partneri koji će čitavo iskustvo učiniti bogatijim, a moguća protivljenja bit će značajno smanjena. Roditelji često strahuju od odlaska njihove djece na izlete ili su zabrinuti da će njihova djeca „gubiti vrijeme“ sudjelovanjem u nekim aktivnostima, jer imaju predrasude prema takvim aktivnostima. Takve predrasude treba riješiti dijalogom putem kojeg im se objasni važnost projekata servisnog učenja i uspostavljanja veza obrazovne ustanove sa lokalnom zajednicom.

Konačno, važno je da partneri iz zajednice imaju jasnu viziju i svrhu djelovanja u projektu servisnog učenja, omogućujući svim učesnicima projekta da lokalna zajednica postane „prostor za stjecanje znanja“.

3.1.2. Utvrđivanje potreba u zajednici

Slika 8: Utvrđivanje potreba u zajednici

U ovoj fazi nastoji se utvrditi i detaljno razmotriti stvarni problem/izazov u lokalnoj zajednici. Ovo je trenutak za analizu i donošenje odluka, uz odstupanja koja svaka situacija zahtijeva, a sukladno posebnostima svake lokalne zajednice. Ova faza uključuje planiranje temeljeno na stvarnim i ostvarivim osnovama i odnosi se na analitički pogled na određenu stvarnost, jer se koristi u provođenju projekata u lokalnoj zajednici.

Utvrđivanje potreba omogućuje bolje sagledavanje „onoga što se događa“ u društvenom okruženju, prepoznavanje problema, uspostavljanje međusobnih odnosa i mogućih načina djelovanja. U slučaju projekta servisnog učenja, utvrđivanje potreba ima za cilj utvrditi stvarnu i „prepoznatu“ potrebu u zajednici na koju će djelovati obrazovna ustanova, učenici i nastavnici, te istodobno utvrditi koje su najbolje prilike za razvijanje smislenog učenja tokom servisiranja potrebe. Za ovaj proces bit će potrebno aktivno uključiti lokalnu zajednicu i prikupiti informacije od nje. Participativna metodologija omogućuje iskorištavanje znanja svakog učesnika i pomaže da se uzme u obzir mišljenje korisnika projekta. Postoje različiti načini prikupljanja podataka iz zajednice, ali se obično koriste ankete, intervjui i mapiranje lokalne zajednice. Koja god tehnika da se koristi, važno je osigurati najveći mogući nivo sudjelovanja (učenika, nastavnika, članova zajednice), ne samo kako bi se djelotvorno utvrdila stvarna potreba u zajednici, nego i osiguralo sudjelovanje svih aktera u projektu od samog početka.

Ukoliko se projekt servisnog učenja razvija izvan lokalne zajednice, bitno je da se institucionalne veze i prethodni kontakti iskoriste kako bi se osiguralo da se u zajednicu „uđe“ sa poštovanjem i odgovornošću, te sukladno vremenu, potrebama i osjećanjima korisnika projekta. Važan aspekt koji

treba razmotriti u ovoj fazi je karakterizacija problema. Projekti servisnog učenja ponekad dođu u situaciju da ne mogu zadovoljiti potražnju u zajednici. Te situacije se mogu odnositi na nedostatak nečega što utječe na životne uvjete u zajednici u pogledu zdravlja, hrane, obrazovanja, rekreacije (nedostatak pitke vode, vrtića za djecu ili odgovarajućeg prostora za rekreaciju itd.). Problem može biti i nešto što već postoji u zajednici, ali je pogrešno postavljeno, organizirano i/ili zapušteno, devastirano, nešto što ne funkcionira onako kako bi trebalo (lokalna biblioteka sa malim i dotrajanim bibliotečkim fondom, dotrajala dječija igrališta i sl.). Sve pobrojane situacije mogu biti cilj koji želimo postići (pretvaranje zapuštenih površina u prostore za rekreaciju, stvaranje i opremanje biblioteke, javna kampanja za izgradnju pothodnika ili nathodnika za pješake itd.).

Neki od kriterija za utvrđivanje prioriteta prilikom odabira teme projekta:

- Popis utvrđenih i stvarnih problema koji utječu na lokalnu zajednicu,
- Utvrđivanje činitelja koji su uzrokovali probleme,
- Veličina problema u zajednici, odnosno broj ljudi koji su ugroženi problemom,
- Ozbiljnost problema i nivo hitnosti rješavanja problema (ozbiljnost i hitnost se mogu procijeniti u analizi),
- Utvrditi da li postoje ili su postojale iste ili slične aktivnosti, odnosno inicijative u lokalnoj zajednici. Ako jesu, utvrditi da li su bile djelotvorne ili ne. Ako nisu bile djelotvorne, utvrditi zašto nisu.
- Utvrđivanje eventualnih prepreka i poteškoća prilikom provođenja projektnih aktivnosti,
- Utvrditi dostupne resurse,
- Utvrditi partnere iz lokalne zajednice koji će aktivno sudjelovati u projektu.

Projekt servisnog učenja mora imati ostvarive ciljeve, jer će se provoditi sa skupinom učenika, koja, sudjelujući u projektu servisnog učenja mora ostvariti ishode učenja iz kurikulumu.

Socijalni problemi su mnogobrojni i složeni, a obrazovna ustanova ne može i ne treba očekivati da će odgovoriti na sve njih. Prilikom utvrđivanja problema na koji će se djelovati u lokalnoj zajednici, potrebno je odrediti one probleme, odnosno društvene potrebe na koje se može djelovati pedagoškim pristupom, sa visokim stupnjem sudjelovanja i učenja učenika, te onih problema, odnosno društvenih potreba koji su u doseg stvarnih mogućnosti učenika. Škola treba uspostaviti i jačati odnose sa drugim ustanovama zajednice, službenim tijelima, društvenim udruženjima i preduzećima koji također djeluju na isti problem, odnosno društvenu potrebu, ali sa svojih stajališta i zakonskih okvira. Ograničenja djelovanja škole su jasna, pa se može uspostaviti sporazum o suradnji i uzajamnom djelovanju kako bi se započeo zajednički rad na projektu servisnog učenja u lokalnoj zajednici gdje svaki partner djeluje u okviru svojih ovlaštenja.

Tema projekta servisnog učenja treba biti usklađena sa interesima članova lokalne zajednice, očekivanjima zajednice, dostupnim resursima i stvarnim mogućnostima obrazovne ustanove da ispuni ta očekivanja. Tema treba biti prikladna sa obrazovnog stajališta i pružati mogućnosti učenja učenicima kako bi na najbolji način proveli servis u zajednici. Potrebno je pronaći odgovarajuću ravnotežu između želja mladih i odgovornosti odraslih kako bi se ostvarile djelotvorne mogućnosti učenja.

3.1.3. Planiranje projektnih aktivnosti

Slika 9: Planiranje projektnih aktivnosti

Osmišljavanje projekta servisnog učenja je proces koji povezuje kurikulum sa servisom u zajednici. Mnogi učitelji i nastavnici imaju iskustva u osmišljavanju školskih projekata, kako unutar institucionalnih obrazovnih programa, tako i u planiranju aktivnosti u samoj učionici. Dizajn projekta servisnog učenja uključuje osnovne alate pedagoškog planiranja i neka pitanja koja se odnose na provođenje projekata koja su u vanškolskom kontekstu. Učiti kako planirati, postavljati ciljeve i znati koje radnje mogu dovesti do njihovog ispunjenja jedna je od osnovnih lekcija koja se može ponuditi učenicima, a koja je važna za njihov budući život, djelovanje i preuzimanje građanske uloge u svom okruženju. Lekcije naučene u planiranju i upravljanju projektima utjecat će izravno na uspjeh u školi, te olakšati razvoj drugih značajnih projekata u budućnosti.

Dobro osmišljen projekt osigurava provođenje aktivnosti, pruža pokazatelje procjene utjecaja projekta, te nivo ostvarenog kurikularnog učenja. Evo nekoliko osnovnih pitanja koja se mogu koristiti prilikom planiranja (usp. Tapia 2006: 205–213):

1. Šta želite uraditi?
2. Zbog čega to želite uraditi?
3. Koja je svrha projekta? Čemu će služiti?
4. Ko je zadužen za provođenje projekta? Projektni tim?
5. Ko su korisnici projekta? Kome je projekt namijenjen?
6. Koje su projektne aktivnosti? Ko je zadužen za koju aktivnost?
7. Raspored aktivnosti tokom projekta?
8. Gdje će se projekt provoditi? Lokacija? Prostor?
9. Partneri iz lokalne zajednice?
10. Budžet projekta.

Kada je planiranje projekta završeno, preporučljivo je uraditi njegovu analizu. To praktično znači provjeriti postoji li kakva nedosljednost u projektnim cjelinama, te da li su projektne cjeline logički povezane.

Za ovu analizu možete koristiti sljedeća pitanja (PASO Joven 2004: 22):

- Da li je problem u zajednici utvrđen i jasno definiran?
- Da li su razlozi za servisiranje baš tog problema u zajednici dovoljno jaki?
- Da li su ishodi učenja jasno definirani?

- Da li je predloženi servis primjeren za zadovoljavanje utvrđenog problema?
- Odgovaraju li planirane aktivnosti navedenim ciljevima?
- Da li su određeni korisnici projekta?
- Da li su zadaci i odgovornosti svakog učesnika u projektu jasno definirani?
- Da li su utvrđeni termini unutar i/ili van školskih časova za razvoj projekta?
- Da li su određeni prostori i/ili lokacije gdje će se projektni servis provoditi? Unutar škole, van škole, u zajednici?
- Koji su materijalni resursi dostupni? Jesu li dovoljni? Kako osigurati finansijska sredstva? Da li je potrebno sufinansiranje iz drugih izvora unutar lokalne zajednice?
- Da li planirane aktivnosti odgovaraju planiranom vremenskom okviru projekta?
- Da li su određeni prostori gdje će se odvijati komunikacija, razmjena informacija i iskustava i prikupljanje povratnih informacija od učesnika i korisnika projekta?
- Da li su predviđeni instrumenti kojima će se uraditi procjena utjecaja projekta?
- Da li je predviđena procjena nivoa usvojenog kurikularnog znanja?
- Da li su predviđene procjene kvalitete provedenog servisa u zajednici i ostvarenih rezultata?
- Da li učenici imaju vodeću ulogu u svim fazama projekta?

Važno je ovdje istaknuti neke aspekte koje je neophodno uzeti u obzir pri planiranju, u smislu ciljeva, korisnika projekta, vremena, odgovornih ljudi i izvodljivosti u odnosu na resurse koji stoje na raspolaganju.

Ciljevi servisa u zajednici i ciljevi učenja:

- Ciljevi učenja: specifični i procjenjivi, povezani sa nastavnim sadržajima, metodama, vještinama i postupcima. Potrebno je jasno navesti predmete i nastavne jedinice koji su uključeni.
- Ciljevi servisa u zajednici: specifični i procjenjivi, u odnosu na problem koji treba riješiti, ciljevi dogovoreni sa partnerima u zajednici i usklađeni sa očekivanim rezultatima projekta.

3.1.4. Provođenje projekta

Slika 10: Provođenje projekta

Tokom faze provođenja projekta servisnog učenja provode se obrazovne i servisne aktivnosti, prikupljaju se povratne informacije i iskustva, vrši se praćenje i procjena provedenih aktivnosti. Prve aktivnosti projekta, koje se u nekim slučajevima provode još tokom dovršetka faze planiranja, odnose

se na održivost projekta, odnosno ključna pitanja koja će garantirati održivost projekta u budućnosti. Ovo podrazumijeva uspostavljanje institucionalnih i partnerskih veza unutar zajednice i pribavljanje neophodnih resursa za održivost projekta.

Uspostavljanje institucionalnih i partnerskih veza: one omogućuju stvaranje djetvornijih odnosa u lokalnoj zajednici, kako bi proširili mogućnosti pristupa materijalnim i ljudskim resursima u okruženju. Dobra suradnja sa partnerima u zajednici i lokalnim liderima obično je jedan od ključeva uspjeha projekata servisnog učenja.

Pribavljanje neophodnih resursa: važno je uzeti u obzir moguće izvore finansiranja, što može uključivati određene lokalne ustanove, državne resurse i donacije preduzeća, udruženja ili pojedinaca, kao i sredstva dobivena kroz aktivnosti povezane sa projektom servisnog učenja.

Postupci planiranja, pribavljanja i upravljanja resursima mogu biti jedna od najvažnijih lekcija povezanih sa projektom. Vrlo je važno znati da svako mijenjanje trenutnog stanja u lokalnoj zajednici zahtijeva izračunavanje troškova, planiranje potrebnih resursa i utvrđivanje strategija na koji način postići pozitivnu promjenu.

Poznavanje i korištenje postojećih resursa na državnom, entitetskom, kantonalnom ili lokalnom nivou, čini prvi način prikupljanja resursa za provođenje projekta. Drugi način prikupljanja resursa je organiziranje određenih aktivnosti i događaja na kojima se prikupljaju sredstva za projekt, kao što su prodajne izložbe ili sajmovi.

Nakon što se prikupe sva potrebna sredstva, važno je i sa stanovišta transparentnosti projekta i učenja učenika uredno bilježiti sve troškove i prihode.

3.1.4.1. Provođenje i upravljanje projektom servisnog učenja:

Nakon pokretanja projekta, svi uključeni akteri (od koordinatora i učenika do partnerskih udruženja i/ili ustanova koje sudjeluju u planiranju) formiraju mrežu koja će provoditi planirane aktivnosti. U ovoj se fazi projektni „koraci“ i „unakrsni procesi“ (razmišljanje o urađenom; bilježenje, sistematizacija i komunikacija; procjena i praćenje) uglavnom preklapaju.

Postupak praćenja nivoa kurikularnog učenja kao i provedenog servisa u zajednici pomoći će osigurati da se sve planirane aktivnosti provedu sukladno planu. Korištenje tabele vremenskog rasporeda aktivnosti i tabele očekivanih rezultata aktivnosti će pomoći u ovom procesu. Dobro planiranje omogućuje, primjerice da učesnici u projektu predvide na koji način zabilježiti i dokumentirati pojedinu aktivnost, da određuju vrijeme i mjesto za razmišljanje o učinjenom i da odrede vrijeme i mjesto za procjenu šta je učinjeno i šta je naučeno. U svakom slučaju, tokom provođenja projekta pojavljuju se nepredviđeni problemi i kritične situacije koje će izazvati učesnike u projektu da se suoče sa njima i po potrebi razmisle da li prilagoditi planirane aktivnosti sukladno novonastaloj situaciji. Također, u ovoj fazi, moguće je da se dogode nepredviđeni pozitivni rezultati projekta kao ishod prethodno neprepoznatog potencijala projekta.

Razmišljanje o urađenom i česti razgovori između učesnika u projektu trebali bi činiti osnovu upravljanja i usmjeravanja projektnih aktivnosti.

3.1.5. Završetak projekta

Slika 11: Završetak projekta

Završetak projekta je povoljan trenutak za proslavu onoga što je učinjeno. Proslava provedenog projekta koja uključuje dijeljenje naučenih lekcija i izazova i problema sa kojima smo se součili tokom provođenja projekta, čini ono što je učinjeno vidljivim i prepoznatljivim članovima lokalne zajednice. Učenicima koji su bili uključeni u projekt treba uručiti zahvalnice i/ili darove koji će ih podsjećati na njihovo iskustvo u servisnom učenju. Ovo se treba uraditi tokom proslave završetka projekta kako bi se vrednovalo njihovo sudjelovanje u servisnom učenju na isti način kao i dobre ocjene, aktivno sudjelovanje u nastavi i ponašanje na časovima.

Ovaj dio je ključni za dovršavanje tri „unakrsna procesa“ (razmišljanje o urađenom; bilježenje, sistematizacija i komunikacija; procjena i praćenje) koji prožimaju sve projektne faze; oni omogućuju da nakon prikupljenih sistematiziranih podataka utvrdimo konačne zaključke procjene projekta, analiziranje utjecaja projekta, te predviđaju moguće širenje i/ili ponavljanje projekta.

3.1.5.1. Završna proslava

Za servisno učenje, završna proslava predstavlja razmjenu iskustava, razmišljanje o urađenom i trenutak u kojem se zbrajaju utisci o cjelokupnom procesu. Naravno, završna proslava je trenutak za proslavljenje učinjenog i postignutog.

Odavanje priznanja učesnicima projekta i sama proslava jačaju vlastito i skupno samopoštovanje, te doprinose procjeni postignuća projekta. Proslava predstavlja čin odavanja priznanja lokalne zajednice učenicima koji su sudjelovali u projektu, pomaže prepoznati posvećenost mladih ljudi u djelovanju u svom okruženju, te na kraju „razbija“ stereotipe i predrasude unutar zajednice.

Često, proslave su otvorene za široki krug ljudi i prilika su za dodjelu zahvalnica, pohvalnica, diploma ili nekog drugog oblika formalnog odavanja priznanja učesnicima projekta. Osim same proslave i zabave, svaka završna proslava bi uvijek trebala uključivati tri ključna trenutka:

- Vrijeme za upoznavanje: kada se šira zajednica upoznaje sa svim učesnicima projekta i svim elementima projekta,
- Vrijeme za sadržaj projekta: kada se može pročitati odgovarajući tekst, pogledati videosnimak i/ili prezentacija o svjedočanstvima korisnika projekta,
- Vrijeme za posvećenost projektu: kada se izražavaju zajednička iskustva i dodjeljuju priznanja za sudjelovanje učenika u servisnom učenju.

Sve veći broj obrazovnih ustanova, udruženja i preduzeća širom svijeta vrednuju i ocjenjuju prethodno sudjelovanje učenika u volonterskim projektima, tako da bi potvrde o njihovom sudjelovanju u projektu servisnog učenja svakako trebale biti dodijeljene.

Ako su učesnici i korisnici projekta servisnog učenja zadovoljni učinjenim i ako dobiju dovoljnu potporu partnera u zajednici, može se izvršiti analiza i procjena izvodljivosti nastavka projekta ili pokretanja drugog za kojeg je uočena potreba tokom provođenja prethodnog. Postoje kratkoročni projekti servisnog učenja (postavljanje semafora na neobilježenoj raskrsnici) i oni dugoročniji (pošumljavanje i sadnja 10.000 stabala).

Bez obzira na trajanje projekta u svakoj se njegovoj fazi preispituje izvodljivost sljedeće faze, te se vrše prilagodbe koje zahtijeva sljedeća faza.

Umnožavanje projekata unutar škole može da se odvija na dva načina:

- a) Projekti koji se granaju (jedna projektna tema, nekoliko projekata). Obično započinje jednom temom koja se poslije u grana srodne teme.
- b) Višestruki projekti (nekoliko projektnih tema, nekoliko projekata). U nekim školama se istodobno razvija nekoliko projekata, od kojih svaki ima drukčiju temu.

Ponavljanje projekata u drugim školama se može omogućiti kroz stvaranje mreže škola koje primjenjuju praksu servisnog učenja i na taj način prenositi znanja i tehničku pomoć drugim školama kako bi i one razvile projekte servisnog učenja u svom okruženju.

3.2. Unakrsni procesi

Slika 12: Razmišljanje o urađenom; bilježenje, sistematizacija i komunikacija; procjena i praćenje

U svim fazama projekta moraju se provoditi tri unakrsna procesa koji karakteriziraju pedagoški projekt servisnog učenja:

- a) razmišljanje o urađenom,
- b) bilježenje, sistematizacija i komunikacija,
- c) procjena i praćenje

3.2.1. Razmišljanje o urađenom

Jedan od prepoznatljivih i središnjih elemenata projekta servisnog učenja je razmišljanje o urađenom, naziv za postupak i aktivnost pomoću kojega učesnici u projektu kritički razmišljaju o svojim iskustvima u pojedinim fazama projekta (Tapia 2006: 1995 i ss).

„Sistematsko razmišljanje je činitelj koji jedno zanimljivo iskustvo pretvara u nešto što odlučujuće utječe na učenje i razvoj učenika.“ (NHN 1998: 10)

Razmišljanje o urađenom, shvaćeno kao vještina koju učenici i nastavnici razvijaju tokom projekta, omogućuje povezivanje teorije sa praksom, povezivanje formalnih sadržaja učenja sa iskustvima na terenu, kritičko razmišljanje o vlastitim i skupnim postupcima, rješavanje izazova unutar same skupine učenika i nastavnika koji provode projekt.

Razmišljanje o urađenom se preporučuje u različitim fazama bilo kojeg projekta servisnog učenja:

- Radi utvrđivanja potreba i sadržaja učenja koji će koristiti prilikom razvijanja servisa,
- Tokom izvođenja projekta za izradu smjernica i kao alat za razumijevanje različitih stresnih situacija i njihovo rješavanje, utvrđivanje eventualnih problema i izazova, otkrivanje grešaka, te pronalaženje novih pristupa prilikom izvođenja projekta,
- Prilikom sistematiziranja zabilješki o izvođenju projekta i organiziranja baze podataka; kao alat koji optimizira način komunikacije unutar skupine koja provodi projekt, te prepoznaje projektne rezultate i postignuća i stečena znanja.

Ovaj proces pomaže učenicima u obrazovnim ustanovama da postanu svjesni usvojenog znanja, da postavljaju pitanja i preispituju svoja iskustva, te da postanu u potpunosti svjesni svoje uloge u projektu. Istodobno, proces omogućuje raspravu o eventualnim prilagodbama i ispravkama izvorno zamišljenog projekta.

Razmišljanje o urađenom može se provesti na različite načine: pisanjem ili nekim drugim vrstama kreativnog izražaja, skupnim raspravama u odjeljenju ili na sastancima, radionicama ili nekim posebnim prilikama, a sve zabilješke se mogu sakupljati u dnevnike, radne dnevnike, izvješća, monografije, blogove, internetske stranice itd. Način provođenja ovog procesa ovisi od kreativnosti same skupine, odnosno načina na koji je skupina zamislila da ga provodi.

3.2.2. Bilježenje, sistematizacija i komunikacija

Bilježenje onoga šta se desilo tokom izvođenja projekta osnova je za kvalitetno dokumentiranje iskustava prilikom provođenja projekta servisnog učenja, a što se često zanemaruje. Bilježenje onoga što se naučilo i uradilo tokom cijelog projekta neprocjenjiv je doprinos procesu razmišljanja o urađenom. Neke od mogućih aktivnosti koje se provode u ovom procesu su: videosnimanja, audiosnimanja, izrada letaka, brošura, blogova, vlogova, radnih izvješća, snimanje fotografija, prikupljanje raznih priča, svjedočanstava i/ili anegdota koje su pratile provođenje projekta, prikupljanje novinskih članaka i objava u elektronskim medijima itd.

Proces bilježenja trebao bi obuhvatiti „početnu tačku“ projekta (trenutak kada je nastala osnovna projektna ideja), planiranje projekta, provođenje projekta, poteškoće i postignuća projekta, trenutke razmišljanja o urađenom i procjene učinka izvedenih aktivnosti, te završna postignuća, rezultate i pokazatelje utjecaja projekta. Na ovaj način bilježenje postaje ključni dio procesa procjene utjecaja projekta i medijskog predstavljanja projekta. Ovo se može provesti u različitim formatima (novine/časopis, radio, televizija, internet, društvene mreže, bilbordi itd.) i načinima (pisani,

audiovizualni, multimedijalni itd.). Uključivanjem učenika u pripremu ovoga podstičemo i razvijamo procese učenja putem kreativnih aktivnosti.

Možemo reći da proces bilježenja podrazumijeva korištenje svih oblika i sredstava koji mogu biti ili već jesu pogodni za pretvaranje ključnih činjenica o projektu u vjerodostojne informacije i podatke koji mogu da se procjenjuju i vrednuju.

Sistematizacijom prikupljenih podataka i informacija otkriće se fizionomija projekta, a aspekti projekta koje treba ispraviti ili preoblikovati lako će se uočiti. U tom smislu, sistematizacija također sadrži komponentu koja je važna za procjenu utjecaja projekta.

Za obrazovnu ustanovu ovo je trenutak za razmišljanje o novim ili preslikavanju uspješnih projekata; podaci i informacije prikupljeni u zajednici omogućit će da se uvidi djelotvornost projekta; ovo daje mogućnost učesnicima u projektu da vrednuju ostvarena postignuća, da procijene nivo vlastite i skupne posvećenosti projektu i djelotvornost primijenjenih aktivnosti.

Možemo onda reći da sistematizacija znači organizirati zabilježene podatke i informacije na strateški način i stoga se preporučuje za potrebe:

- Sažimanja iskustava, utvrđivanja najvažnijih tačaka oko kojih se priča o projektu može organizirati,
- Prikupljanja svjedočanstava i to ne samo onih pozitivnih nego i negativnih kako bi naučili iz grešaka; za bilježenje svih nedoumica koje su eventualno ostale po završetku projekta,
- Osiguravanja sudjelovanja svih relevantnih aktera: učenika, učitelja, nastavnika, korisnika projekta, partnerskih udruženja i/ili ustanova.

Konačni proizvod je završni zapis o projektu: izvješća, radne mape, DVD, videoizvješće, plakat, publikacija, radio ili televizijska emisija, blog ili internetska prezentacija itd.

Sistematizacija je vrlo važna, jer, koliko god pozitivno iskustvo učesnika projekta bilo, ako ne postoji iscrpan zapis o tome bit će jako teško vrednovati projekt i učinjeno u zajednici. Osim toga, sve što je rezultat sistematizacije bit će osnova za predstavljanje projekta užoj i široj javnosti. Potpora projektu i sudjelovanje partnera iz lokalne zajednice u izravnom je odnosu sa preciznošću predstavljenih podataka i informacija o projektu i mogućnošću mjerenja utjecaja projekta temeljenoj na stvarnim i mjerljivim podacima.

Partnerima, ali i drugim ustanovama (društvenim udruženjima, preduzećima, privatnim donatorima ili službenim udruženjima) koji su na bilo koji način bili uključeni u provođenje projekta servisnog učenja, potrebno je dostaviti na uvid rezultate sistematizacije projekta u formi završnog izvješća. Bilo bi dobro uručiti im i zahvalnice za njihovo sudjelovanje. Ukoliko je bilo ko od partnera i/ili drugih udruženja ili možda individualaca finansijski podržao provođenje projekta potrebno mu je dostaviti detaljno finansijsko izvješće sa troškovnikom i priloženim kopijama računa po osnovu kojih je nastao trošak.

Komunikacija je stalni proces među učesnicima u projektu. Komunikacija unutar obrazovne ustanove koja provodi projekt, komunikacija prema partnerima, te komunikacija prema zajednici u cjelini. Dobar projekt servisnog učenja uključuje stvaranje dobrih komunikacijskih kanala između sudionika projekta, te između sudionika projekta i lokalne zajednice, kako bi se razmijenile informacije, pozvalo na sudjelovanje u projektnim aktivnostima, podizala svjesnost o problemima prema kojima je projekt usmjeren, izdavala saopštenja za javnost i objavljivali rezultati i postignuća projekta.

Deset najboljih načina predstavljanja servisnog učenja kao metodologije, kako navodi Nieves Tapia (2006: 197–198) su:

1. Neka učenici ispričaju priču o servisnom učenju.
2. Vizualno predstaviti i dočarati servisno učenje.
3. Opisati roditeljima i predstavnicima lokalne zajednice servisno učenje u 30 sekundi, a da ne koristite „pedagoški jezik“.
4. Predstaviti servisno učenje na nekim značajnim događajima.
5. Učinite servisno učenje bitnim za zadovoljavanje potreba u vašoj zajednici.
6. Povezati servisno učenje sa širom inicijativom ili akcijom.
7. Prikupiti informacije i podatke da servisno učenje zaista djeluje.
8. Pripremiti dokaze za kritičare servisnog učenja i spremite se za njihova pitanja i/ili tvrdnje.
9. Izgraditi saveze sa obrazovnim ustanovama i udruženjima civilnog društva koji dijele zajednički interes.
10. Biti uporan (i strpljiv), za promjenu stava je potrebno vrijeme.

Ponekad lokalni mediji ne reagiraju na uobičajena saopćenja za javnost, ali priča koju pošalju učenici ili „pismo čitatelja“ može probuditi potrebnu medijsku pozornost o servisnom učenju. Većina besplatnih medija obično su zahvalni za objave ovog tipa.

Medijska vidljivost projekta odnosi se na mogućnost prepoznavanja i vrednovanja doprinosa novih generacija lokalnoj zajednici, rušenja predrasuda i motiviranja drugih mladih za sudjelovanjem.

3.2.3. Procjena i praćenje projekta

Po završetku projekta servisnog učenja mora se uraditi procjena njegovog utjecaja. Postupak praćenja i procjene projekta središnji je aspekt projekta servisnog učenja i obraća pozornost na stečeno iskustvo, analizira uspjehe i greške, razmatra da li su aktivnosti razvijene prema planu i da li su ciljevi ispunjeni. Ovaj postupak je trajni proces, planiran od prvog trenutka provođenja projekta, a u kojem su uvažene sve faze projekta.

Dvostruki cilj svakog projekta servisnog učenja (servis u zajednici i ishodi učenja po kurikulumu) zahtijeva procjenu usklađenosti ishoda učenja sa urađenim servisom u zajednici: stečena i primijenjena znanja i vještine.

Što se tiče uloge učesnika u projektu, važno je procijeniti stupanj sudjelovanja učenika i povezanosti ishoda učenja i učinjenog servisa u zajednici.

Procjena utjecaja projekta ne može biti kompletna ako ne uključuje viđenje projekta i mišljenja o projektu korisnika projekta, predstavnika partnerskih udruženja i ustanova, kao i direktora, učitelja, nastavnika, roditelja i drugih članova zajednice koji su na bilo koji način bili uključeni u projekt.

Dakle, možemo reći da tokom procjene utjecaja projekta servisnog učenja moramo uzeti u obzir sljedeće:

- Utvrditi koje sve aktivnosti uključiti u procjenu,
- Razlikovati procjenu ishoda učenja i servisa u zajednici,
- Navesti sve metode rada, učesnike, korisnike i njihove uloge,

- Osmisliti i izraditi sve alate za procjenu utjecaja projekta (pitanja za intervju, upitnici, ankete itd.)

Također, praćenje i procjena utjecaja projekta mora:

- Uzeti u obzir i postupak provođenja projekta i projektnih aktivnosti, a ne samo rezultate i postignuća projekta,
- Podsticati samoprocjenu učesnika u projektu u smislu novih postignuća i uočenih promjena koji su ishod sudjelovanja u projektu servisnog učenja,
- Početi od pozitivnog, perspektivnog stanovišta, odnosno ako procjena projekta pokazuje da postoji nedostatak institucionalne potpore (ne navoditi kao zaključak „nedostatak posvećenosti projektu direktora institucije (ustanove)” nego „dodatno se angažirati na povećanju nivoa suradnje institucije (ustanove)”.

Prilikom planiranja postupaka praćenja i procjene projekta moraju se uvrstiti tri ključna nivoa: početno stanje, praćenje i procjena izvođenja projekta i završna procjena utjecaja projekta.

Kao što vidimo, sve što se tiče praćenja i procjene projekta zahtijeva kognitivne operacije usko povezane sa razmišljanjem o urađenom i vrlo potrebne za proces bilježenja, sistematizacije i komunikacije projekta.

Ako se projekt servisnog učenja nastavlja i sljedeće školske godine, odnosno ako se dugoročno provodi, preporučljivo je uraditi savjete za provođenje narednih faza projekta, a na temelju do tada urađenog. U slučaju kraćih projekata ili onih koji su postigli svoje konačne ciljeve, važno je zapitati se mogu li oni biti osnova za pokretanje novih projekata servisnog učenja.

Alati i resursi

Razvoj projekata servisnog učenja uključuje upotrebu strategija i alata koji se koriste u različitim fazama projekta (najčešće za procjenu i planiranje) i koji prate cijeli proces bilježenja, sistematizacije i prenošenja iskustava o projektu servisnog učenja.

U popisu korištene literature navedene u ovom poglavlju, možete naći zbirke alata i resursa prikladnih za razvoj pojedinih faza projekta servisnog učenja.

Uz ubrzani razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija, mladi ljudi lako i jednostavno koriste moderna sredstva komunikacije, uključuju se u društvene mreže i medije, proizvode i dijele multimedijalne sadržaje, virtualni sadržaji su veliki dio njihove svakodnevice... Namjera nam je iskoristiti ove alate i resurse za poboljšanje i daljnji razvoj projekata servisnog učenja.

4.1. Digitalni resursi

Informacijske i komunikacijske tehnologije ključni su resursi prilikom razvoja projekata servisnog učenja, a koji su prikladni i jednostavni za upotrebu.

Korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija stavlja pred izazov tradicionalne obrazovne ustanove, jer podstiču razvoj „novih vještina i učenja koje su nevidljive ili ignorirane od strane tradicionalnih ustanova.” (Cobo i Movarec 2011: 2).

Nužno je uključiti i primijeniti ove digitalne alate kako bi se poboljšali i unaprijedili projekti servisnog učenja u svim njegovim fazama.

Ispod je popis karakteristika i mogućnosti nekih digitalnih alata koji ih mogu uključiti u projekte.

4.1.1. Blogovi

Ovo su veb-stranice koje vam omogućuju prikupljanje, hronološki i jednostavno, periodičnih zapisa, vijesti ili razmišljanja o projektu. Sadržaji se mogu pisati pojedinačno ili u timu kako bi se podaci hronološki ažurirali. Ova je opcija od velike obrazovne vrijednosti, jer omogućuje objavljivanje i održavanje istog veb-dnevnika od skupine učenika u odnosu na temu od zajedničkog interesa.

Blogovi vam omogućuju da ugradite fotografije, fotoalbume, multimedijalne prezentacije, zvukove ili videozapise kako biste olakšali razumijevanje projekta servisnog učenja posjetiocima bloga. Posjetioци bloga mogu ostaviti svoje komentare na svaki

članak i razmjenjivati ideje i mišljenja sa urednicima. Na početnu stranicu možete uključiti i popis preporučenih veb-mjesta ili veb-blogova kako biste otvorili nove kanale informacija za širenje predstavljenih tema. Te su teme obično predstavljene kroz kategorije ili ključne riječi. Razvrstavanje sadržaja u kategorije olakšava mu pristup.

4.1.2. Wiki (Vikipedija)

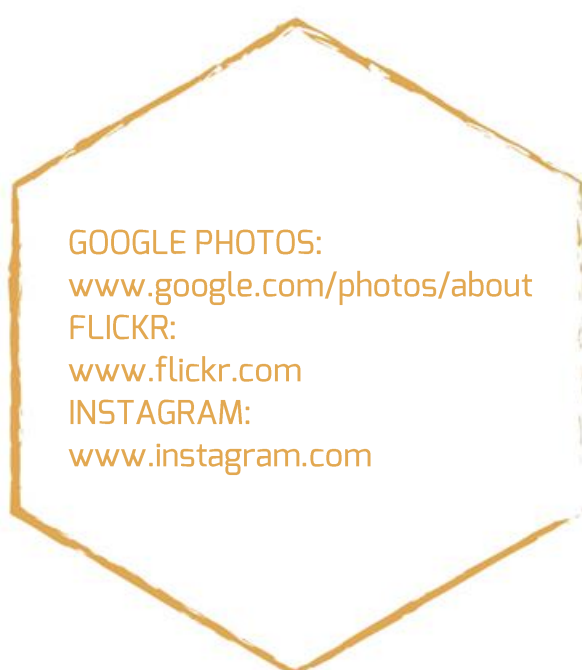
Ovo su veb-mjesta koja korisnicima omogućuju brzo i jednostavno dodavanje, uklanjanje ili uređivanje sadržaja. Omogućuju zajedničku proizvodnju informacija u suradničkim radnim skupinama. Vikipedija je najjasniji primjer suradničkog objavljivanja zajedničkog sadržaja na mreži, jer je nemoguće za pojedinca ili malu skupinu ljudi kontrolirati i ažurirati toliku količinu informacija.

Za proizvodnju vikija i informacija u njemu, dodjeljuju se različite dozvole pristupa kao što su administratori, urednici, autori ili samo čitatelji.

Pri planiranju aktivnosti nastavnici mogu predložiti svojim učenicima da rade na zajedničkoj onlajn proizvodnji i odlučiti kako i na koji način intervenirati i pomoći. Kao i u slučaju blogova, slike, linkovi, prezentacije, video ili audio zapisi mogu se ugraditi u vikije, a informacije se mogu lako ažurirati.

4.1.3. Foto albumi

Onlajn fotoalbumi omogućuju skladištenje i dijeljenje fotografija pomoću programa koji pronalaze, uređuju i objavljuju slike koje se nalaze na našem računar ili pametnom telefonu.

Prilikom objavljivanja fotografija možete ih razvrstati (po datumu ili temi), uključiti naslove i komentare, napraviti prezentacije i odabrati s kim ih želite podijeliti i/ili razmjenjivati.

Pomoću Gogl mapa možete omogućiti i povezivanje fotografija sa mjestom na kojima su snimljene.

4.1.4. Onlajn video zapisi

U današnje vrijeme vrlo je jednostavno snimiti video pomoću profesionalnih kamera ili onih ugrađenih u pametne telefone. Jednostavno je i dijeljenje videozapisa putem interneta kako bi ih bilo ko mogao gledati i komentirati.

Videozapisi koji su pohranjeni na veb-stranicama kao što je Jutjub mogu se dijeliti na druge veb-stranice ili blogove, kopiranjem njihovog HTML-koda. Na taj se način već objavljeni videozapisi mogu proširiti novim videozapisima intervjua ili izvješća ili dijelovima filmova ili televizijskih emisija, dokumentarnih filmova ili muzičkih videozapisa.

Raznolikost sadržaja koja se može naći u ovom alatu može omogućiti kritičku analizu videosadržaja, razvoj kreativnosti prilikom proizvodnje novih videozapisa, te promovirati drukčiji netradicionalni način učenja.

4.1.5. Zvučne datoteke

Podkast tehnologija omogućuje vam stvaranje zvučnih datoteka (svjedočanstva, pjesme, ambijentalni zvukovi, zvučni vodiči itd.) i njihovo pohranjivanje kako biste ih mogli dijeliti putem RSS-datoteka ili kopirati HTML-kod i ugraditi ih u veb-stranice ili veb-blogove.

Korisnici se u bilo kojem trenutku mogu pretplatiti i preuzeti ih na svoje računare ili pametne telefone kako bi ih slušali. Ova tehnologija se često koristi za školski radio, jer programi poput Audacity omogućuju vam jednostavno snimanje i uređivanje zvučnih datoteka.

4.1.6. Dokumenti

Moguće je dijeliti dokumenta u svim vrstama formata (PDF, Word, Power Point, Excel...) među skupinama učenika, nastavnika ili drugih osoba kako biste ih vidjeli putem interneta i/ili ih uključili u veb-stranice ili veb-blogove.

Svi dokumenti koji se stvaraju tokom trajanja projekta trebali bi se postaviti na internet za pristup sa bilo kojeg pretraživača. Možete uređivati i dijeliti ta dokumenta putem interneta, pozivati ostale korisnike da ih vide i unositi zajedničke izmjene.

SCRIBD:

www.scribd.com

GOOGLE DOKUMENTI:

www.google.com/docs/about

DROPBOX:

www.dropbox.com

GOOGLE DRIVE:

www.google.com/drive

4.1.7. Onlajn prezentacije

SLIDESHARE:

www.slideshare.net

Prezentacije napravljene korištenjem Power Pointa ili OpenOffice Impressa se također mogu dijeliti putem interneta i ugraditi u veb-stranicu ili veb-blog pomoću odgovarajućeg koda.

Na taj način se prezentacija izrađena u okviru nekog projekta može uključiti u priču o iskustvu da bi se mogla dijeliti putem interneta kako bi ljudi iz cijelog svijeta mogli učiti na tim iskustvima.

4.1.8. Gugl mape

Gugl mape je usluga kojoj se može pristupiti putem veb-pretraživača radi gledanja osnovnih ili prilagođenih geografskih karata i pronalaženja informacija o lokalnim udruženjima, preduzećima, ustanovama (lokacija, kontaktni podaci) i kako doći do njih.

Mape se mogu vidjeti sa tradicionalnim prikazom puteva, planina, granica, vodenih površina itd. ili sa satelitskim slikama koje prikazuju zasjenjene reljefe i linije nadmorske visine.

Možete napraviti i vlastite karte kako biste označili vama zanimljiva mjesta, dodali informacije ili slike o njima i iscrtavali različite smjerove kretanja.

4.1.9. Gugl kalendar

Drugi dostupni internetski alat je Gugl kalendar koji omogućuje organiziranje događaja i njihovo dijeljenje sa ostalim učesnicima u projektu. Kalendar omogućuje primanje podsjetnika za događaje elektronskom poštom ili SMS-om poslanim izravno na vaš telefon i povezivanje adresa različitih događaja sa Gugl mapama kako biste imali pristup lokaciji održavanja događaja.

4.1.10. Bilježenje i sistematizacija

Aplikacije koje omogućuju zabilješke o bilo kakvim dešavanjima i događajima putem teksta, fotografija, linkova, videozapisa i lako dijeljenje sa drugim korisnicima aplikacije.

Uz to, ove aplikacije se mogu koristiti kao podsjetnici na poslove i pitanja koja treba uraditi ili riješiti, što omogućuje metodičko planiranje svih aktivnosti tokom projekta (zajedno sa aplikacijom Gugl kalendar).

GOOGLE KEEP:
www.keep.google.com
EVERNOTE:
www.evernote.com

4.1.11. Društveni mediji

FACEBOOK:
www.facebook.com
INSTAGRAM:
www.instagram.com
TWITTER:
www.twitter.com

Nude alternativne komunikacijske kanale koji omogućuju proširivanje obima školskih projekata i pristup drugim izvorima znanja koji će se upotrijebiti za rješavanje specifičnih problema lokalne zajednice. Učenici mogu sudjelovati kroz svoje vlastite profile ili kroz stvaranje profila projekta, interakciju s projektima svojih vršnjaka, nastavnika ili stručnjaka iz odabranog predmeta. Kao i kod blogova, administraciju sadržaja i objava može provoditi određeni učenik ili administrativni tim sastavljen od skupine učenika pod nadzorom njihovih nastavnika.

4.2. Postupak bilježenja, sistematizacije i prenošenja iskustava projekta servisnog učenja

4.2.1. Bilježenje

Sa sobom nosimo digitalni fotoaparatus, tablet ili mobilni telefon kojima možemo fotografirati. Poželjno je snimati fotografije rada na projektu unutar škole, ali isto tako i van škole.

U slučaju snimanja videointervjua, bilo bi korisno razmisliti o pitanjima koja će nam omogućiti prikupljanje podataka koji se kasnije mogu uključiti u naša izvješća na kraju projekta.

Napraviti tri vrste fotografija:

1) Fotografije izvođenja aktivnosti projekta

Cilj: objasniti aktivnosti koje su učenici i članovi lokalne zajednice poduzeli u projektu servisnog učenja. Usredotočiti se na terenske aktivnosti u zajednici.

- Ako se servis u zajednici provodi u malo mračnijim prostorijama, koristite blic na uređaju kojim snimate.
- Učenici snimaju fotografije pod nadzorom nastavnika.

2) Fotografije onih koji imaju vodeću ulogu u izvođenju projektnih aktivnosti

Cilj: vizualno istaći one učenike, nastavnike i članove zajednice koji imaju vodeću ulogu u projektu servisnog učenja.

- Ako se servis u zajednici provodi u malo mračnijim prostorijama, koristite blic na uređaju kojim snimate.

3) Fotografije mjesta i objekata u vezi sa projektom servisnog učenja

Cilj: imati viziju svega što prati i/ili obogaćuje servisne aktivnosti koje provode učenici, nastavnici i članovi lokalne zajednice.

- Zabilježiti mjesta u i oko škole i lokalne zajednice na kojima je vidljiv utjecaj projekta ili napravljeno poboljšanje za korisnike.

Korisno je imati računar ili vanjski disk za skladištenje snimljenih fotografija i videozapisa. Potrebno je izvršiti hronološku i/ili lokacijsku kategorizaciju fotografija i videozapisa, primjerice: dan – mjesec – godina – ustanova – kratak opis fotografija i videozapisa u njihovom nazivu i nazivu datoteke u kojoj su sačuvani.

Bilo bi poželjno da fotografije budu u rezoluciji 2.100 piksela x 1.500 piksela, što odgovara veličini fotografije od 13 cm x 18 cm ili 1.772 piksela x 1.363 piksela, što je isto kao 10 cm x 15 cm. Format datoteke bi trebao biti jpg, png ili tiff.

Ako se fotografije skeniraju, uradite to izravno pri 300 dpi ili približno tome. Ne retuširajte fotografije niti pravite bilo kakve izmjene na njima.

Što se tiče videomaterijala, preporuka je da su snimljeni u HD rezoluciji sa što boljom kvalitetom zvuka koja se može dobiti u datim uvjetima snimanja, pogotovu ako su u pitanju intervjui.

4.3. Kako poboljšati prezentaciju našeg iskustva

Prvi korak: Znati sve detalje projekta kako biste ispričali priču

- Da bismo mogli drugima (medijima, ustanovama...) reći ko smo i šta radimo, moramo znati sve detalje koji naše iskustvo servisnog učenja čine jedinstvenim i neponovljivim.

Drugi korak: Informacije uvijek dostupne

- Kada imamo sistematizirane podatke (korisnici, procjena utjecaja projekta, fotografije provedenih aktivnosti) puno je lakše ispričati priču o našem iskustvu.

Treći korak: Zanimljivi, jednostavni i sažeti

- Prvo i zlatno pravilo za bilo koji pisani oblik komunikacije: Od prve rečenice privući pozornost čitatelja jednostavnim, „netehničkim“ i sažetim jezikom. Dobar alat za ovo je korištenje sheme „obrnuta piramida“:

Preporučene internetske stranice

1. CLAYSS (skraćenica na španskom jeziku za Latinoamerički centar za servisno učenje i solidarnost). http://www.clayss.org/04_publicaciones/clayss.htm
2. Red española de aprendizaje-servicio (Mreža za servisno učenje u Španiji). <https://aprendizajeservicio.net/> (na španskom jeziku)
3. Zerbikas Foundation (Baskija, Španija). <http://www.zerbikas.es> (na španskom jeziku)
4. Library of Faça Parte Institute (Brazil). http://www.facaparte.org.br/?page_id=46 (na portugalskom jeziku)
5. Publications of the National Program of Solidarity Education, Ministry of Education, Argentina. <http://www.me.gov.ar/edusol/publicaciones.html> (na španskom jeziku)
6. National Youth Leadership Council (USA), <https://nylc.org/>

Preporučene Fejsbuk stranice

1. Laboratorio de Investigación Prosocial Aplicada (LIPA) (Laboratorija za primijenjena društvena istraživanja). <https://www.facebook.com/lipa.uab/>
2. Presidential Award „Solidarity Schools“ (Argentina), na španskom jeziku. <https://www.facebook.com/premio.presidencial?fref=ts>
3. Red de Escuelas Solidarias. <https://www.facebook.com/groups/redapser.clayss> (na španskom jeziku)

Priručnici i praktični alati koji mogu pomoći prilikom razvijanja projekta servisnog učenja

1. CLAYSS i ostali. Priručnik na španskom jeziku. http://www.clayss.org.ar/04_publicaciones/PaSo_Joven_Completo.pdf
2. Zerbikas Foundation. Guías prácticas. (Practice guidelines). <http://www.zerbikas.es/es/guias.html>
3. Material, presentations and videos available at the website of the Conferences. <http://www.clayss.org.ar/seminario/index.html> (na španskom jeziku)
4. Ministry of Education (Argentina). DNPS, Programa Nacional Educación Solidaria. Itinerario y herramientas para desarrollar un proyecto de aprendizaje-servicio. (Projektne faze i alati za razvoj projekata servisnog učenja) Buenos Aires, Argentine Ministry of Education, 2015.

http://www.me.gov.ar/edusol/archivos/2014_itinerario.pdf (na španskom jeziku)

5. Ministry of Education (Argentina). DNPS, Programa Nacional Educación Solidaria. Aprendizaje - servicio en el Nivel Inicial. (Servisno učenje u predškolskom obrazovanju) Buenos Aires, Ministry of Education, 2008.
<http://repositorio.educacion.gov.ar:8080/dspace/handle/123456789/95214>
6. Ministry of Education, Government of Chile. Manual de Aprendizaje-Servicio. (Priručnik za servisno učenje) Chile, 2007. http://www.clayss.org.ar/04_publicaciones/manual-de-aprendizaje-mineduc2007.pdf (na španskom jeziku)

Zbirka iskustava o provedenim projektima servisnog učenja

1. CLAYSS Natura. Ver para Creer. (Believe to See) (2012) Sedam iskustava o servisnom učenju. http://www.clayss.org.ar/natura/siete_historias_inspiradoras_en_la_educacion/docs/siete_historias_inspiradoras_en_educacion.pdf (na španskom jeziku)
2. CLAYSS-PWC-(2005). Microemprendimientos educativos solidarios. http://www.clayss.org/04_publicaciones/preedu-libro2.pdf
3. (2007). Experiencias educativas solidarias en Escuelas de Educación Especial, Escuelas Comunes Integradoras y Escuelas de Capacitación Laboral. (Solidarity educational experiences in Special Needs Schools, Regular Inclusive Schools and Job Training Schools.) Buenos Aires. http://www.clayss.org/04_publicaciones/preedu-libro4.pdf
4. (2009) Experiencias de aprendizaje y servicio solidario para la preservación y promoción del cuidado del medio ambiente. (Solidarity service and learning experiences for the preservation and promotion of the environment) Buenos Aires. http://www.clayss.org/04_publicaciones/preedu-libro6.pdf
5. Zerbikas Foundation. 60 buenas prácticas de aprendizaje-servicio (60 primjera dobre prakse). <http://www.zerbikas.es/guias/es/60.pdf>
6. ME. Ministry of Education. Dirección Nacional de Políticas Socioeducativas. Programa Nacional Educación Solidaria. (National Office of Socio-educational Policies. National Program of Solidarity Education). <http://www.me.gov.ar/edusol/archivopublicaciones.html>
7. (1997–2009) Actas de los Seminarios Internacionales de aprendizaje y servicio solidario (Proceedings of solidarity service and learning International Conferences). <http://www.clayss.org.ar/seminario/actas.html>
8. (2014) These experiences won the Presidential Award “Solidarity Schools” 2013. Argentine Republic. <http://www.me.gov.ar/edusol/catalogopublicaciones.html#-modganpp>

